Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 295 (10587) | 1977 чылдың декабрь 18, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

„Салют-6": медицина шенелделери

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют-6» эртем станциязының экипажының ээлчегдиг ажыл хүнү эртенгиниң 8 шакта эгелээн. Программаның кол кезээн медицина шенелделерин чорударынга үндүрген.

Хүннүң программазында велоэргометрге чижеглээн күш үндүрер ажылдың комплекстиг шинчилелдери кирген. Ол дуржулганы космонавтыларның чүрек-дамыр системазының байдалын база ажыл кылыр аргазын тодаргайлаар болгаш баш удур билип алыр сорулга-биле чорудуп турар. Өске шенелдени экипажтың ийи кежигүнүнүң электрокардиографтыг шинчилелин чорудары-биле кылыр. Шинчилелдер үезинде эмчи хыналдазын хөй функциялыг «Полиног-2» болгаш «Реограф» деп аппаратураларның дузазы-биле боттандырып чорудар.

Ажылдарның программазында ханны эде хуваарын өөренип көөрүнүң болгаш космос ужудуушкунунуң байдалында хөй ажыл кылбас шыңганнарының чамдык бөлүктериниң байдалын үнелеп көөрүнүң талазы-биле шенелдени база кирген.

Медицина хыналдазының сан-түңү-биле болгаш экипажтың илеткелдери-биле алырга, дециз чок чоруктуң байдалдарынга космонавтыларның чаңчыгыышкын үезп херек кырында доозулган. Эштер Романенко болгаш Гречко оларның кадыкшыл байдалы эки.

Орбитаның «Салют-6» эртем станциязының ужудуушкуну уламчылавышаан.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗААЛ!

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААР

Онгу беш чылдың ийиги чылының чүък сөөртүр планныг онаалдаларын Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары ноябрь айда күүсеткен.

997 муң тонна улус ажыл-агыйының чүъгүн сөөртүр тургаш, миллион тонна ажырган. Амгы үеде бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың үшкү чылының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алган хүнү—1978 чылдың октябрь 7-де күүседир деп москвачыларның патриотчу эгелээшкинин деткип, чүък сөөртүлгезин дүргедедир хемчеглерни ап турар.

Коллективте онгу беш чылдың үшкү чылының планын мурнакчы токарь коммунист Николай Рубинов бир дугаарында күүсеткен. Бодунуң хереэниң мастери дөрт чылдың онаалдазын октябрь 7-де күүседирин хүлээнген. Мурнакчыларның үлегерин эдерип, бедиткен хүлээлгелерни ап турарлар коллективте эвээш эвес. А. Михайловтуң удурткан чолаачылар бригадазы 1978 чылдың планын сентябрьда күүседип, шалыпчы ажылдаарын аазааннар.

Бистиң корр.

ТҮҢНЕЛ

Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинаттың арыглал фабриказында ноябрь айның социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Фабриканың цехтеринден бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң коллективи (начальниги С. Гайдуллин) ноябрьның бүдүрүлге программазын чедиишкинниг күүсеткен. Найыралдыг коллектив бараанныг продукция болгаш сорттуг даг-дүгү бүдүрериниң талазы-биле ай даалгазын 100,4 хуу күүсеткеш, өске цехтерден тиилекчи болуп, бирги черже үнген.

Тус-тус ээлчеглер аразында калбарган чарышка Елена Куликова удурткан комсомолчу-аныяктарның бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң № 2 ээлчээ бараанныг продукция болгаш сорттуг даг-дүгү арыглаар талазы-биле ай планын 112 хуу күүсеткеш, ээлчеглерден тиилекчи болган. Олар ноябрь айда планга немей 131 тонна даг-дүгүн Төрээн чуртка бергеннер. Ол-ла цехте Виктор Терешков удурткан № 3 ээлчег база эки көргүзүглерни чедип ап, макталга четкеннер.

М. ХОЮГ-ООЛ.

Хуусаа бетинде

Тожу районнуң амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери бо юбилейлиг чылда чедиишкиннерлиг ажылдап турарлар. Олар чоңга ачы-дуза чедирериниң чыл планын хуусаа бетинде 100,5 хуу күүседипкенин рапорттаан.

Ук коллектив чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 500 рубльдиң ачы-дузазын чонга көргүзер дээш кызымак ажылдап турар.

К. МААДЫ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының сески сессиязы

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАННАРЫ—ЧОННУҢ ПЛАННАРЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының сески сессиязы Кремльге үш хүн ажылдаан. Беш чылдың үшкү чылында чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база Күрүне бюджединиң төлевилелдерин аңаа тодаргай чугаалашкан. План болгаш бюджет СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседирин, партия Төп Комитединиң декабрь (1977 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында илереттинген айтышкыннарны боттандырарын хандырар дээрзин улустуң депутаттары сеткил ханышкын-биле демдеглеп турган.

Бистиң чурттап турар үевис—улуг, алыызындан төөгүлүг болуушкуннарның үези. Бо чылын бистиң чуртувус, бүгү делгилгелиг кижи төрелгетен Улуг Октябрьның 60 чылын демдеглээн. Чурттуң сайзырангай социализмни тургусканын бызыглап турар Үндезин Хоойлузун — ССРЭ-ниң чаа Конституциязын совет кижилер аажок улуг сорук кириишкин-биле уткаан.

Ол кайгамчыктыг болуушкуннарга белеткел чоруп турганының үезинде Төрээн чурттуң улам ыңай чечектелиишкини дээш, күш-ажыл кижилериниң аас-кежии дээш ленинчи партияның айтышкыннарын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле бүгү улустуң социалистиг чарыжы онза күш-биле калбарган. СЭКП-ниң планнарын совет кижи бүрүзү бодунуң планнары кылдыр көрүп турар.

Декабрь 16-да хүндүскүнүң үш шакта Кремльдиң Улуг ордузунга Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан ийиги хуралы ажыттынган.

Эштер **Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, Я. П. Рябов** оларны депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында айтырыгның талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат **Н. К. Байбаков** харыы сөс чугаалаан.

— 1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилелин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киирип келгенин ёзугаар Националдар Соведи болгаш Эвилел Соведи тодаргай чугаалашты—деп, ол чугаалаан.

Планның онаалдалары СЭКП-ниң XXV съездизиниң онгу беш чыл планының талазы-биле салган сорулгаларын күүседиринче угланган, ынчангаш ону боттандырары бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүн быжыглаар, совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам бедидерин хандырар арганы бээр дээрзин доктаамал комиссияларның эдеринчи илеткелдеринге, депутаттарның саналдарынга онзалап демдеглээн.

План төлевилелин чугаалашканының түңнелинде ону депутаттар чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнген.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң, бистиң бүгү ажылывыстың шынарын бедидериниң, улус ажыл-агый курлавырларын улам долу ажыглаарының, план болгаш күш-ажыл сагылга-чурумун быжыглаарының айтырыгларынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийи палаталарының депутаттары боттарының саналдарынга онза доктаап, ол дугайы СЭКП ТК-ның сессия бүдүүзүнде болган Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында база дагын онзалап демдеглеттинген деп чугаалап турган.

Улус ажыл-агыйында бар курлавырларны ниитилел бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпилерин болгаш чоннуң амыдыралының деңнелин бедидеринге улам долу ажыглаар талазы-биле депутаттар чамдык тодаргай саналдарны киирип, министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң, организацияларның ажылында чамдык четпестерни шүгүмчүлээн.

Массалыг херегледиң бараанарының чамдык хевирлериниң бүдүрериниң хемчээлин үрмектеп садыглаар өртектер-биле 139,9 миллион рубль ниити түңге көвүдедир дугайында саналдарны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының доктаамал комиссиялары кирген. Күрүне бюджединиң орулгаларын 135 миллион рубль көвүдедирин болгаш ону хоорай, суурлар чаагайжыдылгазынга, чырыдыышкынның, кадык камгалалының, социал хандырылганың хемчеглеринге, көдээ болгаш суур Советтеринге бээрин саналдаан. Ону көргеш, хүлээп алган. Чогуур ылавылаашкыннарны 1978 чылдың планынга киирер.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер, тудугну болгаш транспорт ажылын экижидер, машиналарны, дериглерни, улустуң херегле бараанарын бүдүрерин көвүдедир болгаш шынарын экижидер, чоннуң амыдырал деңнелин бедидер дугайында онза сагыш салыышкынны депутаттарның саналдарынга илергейлеттинген.

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга дериглерни кылып үндүрерин көвүдедириниң болгаш шынарын бедидериниң аргаларын депутат тодаргай анализтеп, транспорт ажылын сайзырангайжыдарының айтырыгларынга доктаган.

Бистиң планнарывыстың социал угланыышкыннарын күштелдириериниң эргежок чугула хемчеглерин көөрүн барымдаалааш, ажылчы чоннарның күш-ажылының база кадыының камгалалын экижидериниң айтырыгларын ВЦСПС-биле кады ССРЭ-ниң Күрпланы, Күш-ажылдың күркомитеди депутаттарның саналдаанын ёзугаар көөр апаар.

Планны чугаалажып турарының үезинде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң өске-даа чугула айтырыгларының талазы-биле саналдар кирген.

Доктаамал комиссияларның түңнелдеринде болгаш депутаттарның саналдарында айыттынган бүгү саналдарны кичээнгейлиг көөр болгаш оларның талазы-биле чогуур шиитпирлерни хүлээп алыр деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даасканын ёзугаар Н. К. Байбаков дыңнаткан.

1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң талазы-биле чазактың кииргени Күрүне планын санал берген депутаттарның чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнгени ол планны Дээди Совет хүлээп алыр болгаш бүгү совет улус чүүлдүг деп көөр дээрзинге бүзүрелди илередир арганы берип турар деп, оратор демдеглээн.

1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында Хоойлуну ССРЭ-ниң Дээди Соведи палаталар аайы-биле ийи аңгы бадылаашкын ёзугаар чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгени Күрүне планының доктаамал комиссияларның эдиглерин барымдаалап тургаш, Хоойлу-биле бадылаан. Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол көргүзүглериниң талазы-биле немей өзүлдениң темпилерин доктааткан.

Херегледге болгаш мөөңнээшкинге ажыглаттынар национал орулга 1977 чылдыынга деңнээрге 1978 чылда 4 хуу, үлетпүр продукциязы—4,5 хуу, ооң иштинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери—4,7 хуу, херегле чүүлдерин бүдүрери—3,7 хуу немей өзер.

Дараазында чылда чоннуң кижи санынга онааштыр боттуг орулгалар 3 хуу немей өзер.

Акшаландырыышкынның бүгү-ле кирер достериниң күсели-биле 1978 чылда ниити шөлү 110,1 миллион дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын тударын төлевилээн.

1978 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1976 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында айтырыгның талазы-биле ССРЭ-ниң саң министри депутат **В. Ф. Гарбузов** харыы сөс чугаалаан.

— 1978 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң доктаамал комиссиялары тодаргай көрген болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдарынга санал берген депутаттар чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүндү—деп, ол чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазында тайылбырлаттынган чүүлдерни болгаш түңнелдерни удуртулга болдургаш, бүдүрүлгениң ажыктыг чорууп болгаш ажылдың шынарын бедидер, тургустунган экономиктиг күчүнү чөн ажыглаар, капитал салыышкыннарны ажыглалга кирер эң чугула объектилерге мөөңнээр, кол фондуларны ажыглалга чогуур үезинде киирер, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир болгаш бүдүрүлгени интенсификастаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер, камналга чурумун күштелдирер талазы-биле сорулгаларны херек кырынга шиитпирлээринче кичээнгейни мөөңнээрин СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлери бүгү-ле партия болгаш совет органнардан, министерстволардан болгаш ведомстволардан негеп турар, ынчангаш ол бүгү хемчеглерни боттандырары совет улустуң чаагай байдалын улам ыңай көдүрериниң эрге-ажыктарынга тааржып турар.

ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планынга дүүштүр бюджетти чогаадып кылганын база СЭКП-ниң XXV съездизиниң айыткан сорулгаларынга ол бүрүн дүгжүп турарын бюджетти бүгү талалыг болгаш ханызы-биле чугаалажып көрген чорук бадыткаан.

ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң орулгаларын болгаш чарыгдалдарын 135 миллион рубль көвүдедир дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының доктаамал комиссияларының саналдарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көргенин оратор дыңнаткан болгаш 1978 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң орулгаларының база чарыгдалдарының чамдык чүүлдеринге хамаарыштыр саналдап кирген эдилгелер-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чөпшээрежип турарын силерге айыткаарын меңээ даасkан деп, ол чугаалаан.

План-бюджет болгаш адырлар комиссияларының салган бүгү айтырыгларын, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга депутаттарның кирген дилеглерин болгаш саналдарын ССРЭ-ниң Саң министерствозу ханызы-биле чугаалажып көргеш, аңаа хамаарыштыр саналдарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге илеткээр апаар. Бо айтырыглар талазы-биле ап чоруттунган хемчеглер дугайын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга чогуур үезинде дыңнаткан турар.

1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планы база Күрүне бюджеди улуг хемчээлдиг, ынчалзажок бүрүн күүсеттинер аргалыг деп, депутат онзалап демдеглээн.

1978 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин депутаттар палаталар аайы-биле ийи аңгы тус-туста бадылаашкын ёзугаар чаңгыс үн-биле бадылаан болгаш 1978 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну хүлээп алганнар.

Доктаамал комиссияларның эдилгелерин барымдаалап көрбүшаан, 1978 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин орулгалар талазы-биле 246.365.456 муң рубль түңге, чарыгдалдар талазы-биле 246.134.956 муң рубль түңге бадылаан, ынчаарга орулгалар чарыгдалдардан 230.500 муң рубль түңге хөй боор турар.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын— аар үлетпүрнү, тудуг индустриязын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн, көдээ ажыл-агыйны, транспортту, чурттаалга-коммунал ажыл-агыйын болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын акшаландырарының чарыгдалдары келир чылын—125.662.004 муң рубль, социал-культура хемчеглеринге чарыгдалдар — 87.629.278 муң рубль, ооң иштинде күрүнениң социал страхование бюджединиң талазы-биле—31.392.448 муң рубль болур.

Чурттуң камгалалынга чарыгдалдар 1978 чылда 17.230.000 муң рубль болур.

Эвилелдешкен республикаларның Күрүне бюджеттерин Хоойлуда база доктаадып айыткан.

1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш 1978 чылда ССРЭ-ниң күрүне бюджединиң талазы-биле саналдарны План-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссияларның түңнелдеринде айыткан саналдарны база палаталарның хуралдарынга депутаттарның кирген саналдарын чугаалажып көргеш, ол талазы-биле чогуур шиитпирлерни хүлээп алырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге даасканын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алган хоойлуларында айыткан.

1976 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту ССРЭ-ниң Дээди Соведи бадылаан болгаш чогуур доктаалды хүлээп алган.

Ооң дараазында депутаттар ССРЭ-ниң Дээди Судун соңгуур дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнче кирген. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы депутат **В. В. Кузнецов** бо айтырыг талазы-биле илеткел кылган.

Бистиң күрүневистиң дээди суд органы болур ССРЭ-ниң Дээди Судун беш чыл хуусаалыг кылдыр соңгуурун ССРЭ Конституциязында айытканын ол чугаалаан. 1972 чылда соңгуткан ССРЭ-ниң Дээди Судунуң бүрүн эргелериниң хуусаазы доозулган. Ооң-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Судун соңгуур дугайында айтырыгны амгы сессияга чугаалажып көөрүн ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму саналдаан.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаар, совет суд ажыл-чорудулгазын сайзырангайжыдарын Коммунистиг партия эң улуг ужур-дузалыг деп санап турар. Социалистиг хоойлу-дүрүмге үндезилээш ажылдаарын, эрге-чурумну, ниитилелдиң эрге-ажыктарын, хамаатыларның эргелерин болгаш хосталгаларын камгалаарын Совет күрүнениң чаа Үндезин Хоойлузу бүгү күрүне органнарынга хүлээдип турар. «Совет эрге-чурумнуң кандыг-даа хажыдыышкыннары-биле демиселге улам улуг инициативалыг, принципиалдыг болгаш эптеш чок болуруун» совет хоойлуларны шыңгыы сагыырын хандырар хүлээлгелиг бүгү органнардан партия манап турар деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев СЭКП ТК-ның май Пленумунга чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга 1977 чылдың декабрь 12-де ССРЭ-ниң Дээди Судунуң отчёдун дыңнап, чугаалашкан болгаш доктаал хүлээп алган.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының негелделеринге дүүштүр ССРЭ-ниң судунуң ажыл-чорудулгазын улам ыңай экижидеринче угланган тодаргай хемчеглерни ол доктаалда айыткан. Суд ажыл-чорудулгазының Конституцияда быжыглаттынган демократтыг принциптерин амыдыралга боттандырарынче, социалистиг хоойлу-дүрүмнү шыңгыы сагыырынче чурттуң дээди суд органының кичээнгейи доктаамал угланган турар ужурлуг дээрзин онзалап демдеглээн. А ол сорулга болза, кандыг-даа хажыдыышкыннардан ССРЭ-ниң ниитилел тургузуунуң, социалистиг ончунуң үндезиннерин камгалаар дугайында, ооң-биле чергелештир хамаатыларның политиктиг, күш-ажыл, хууда, эт-хөреңги болгаш өске-даа эргелерин камгалаар дугайында онза сагыш салыышкынны илергейлээрин негеп турар. Судтуң ажыл-чорудулгазы хамаатыларны совет Төрээн чуртунга, коммунизмниң херээнге, совет хоойлуларны, социалистиг ниити чурттаалганың база ниитиниң корум-чурумун чайгылыш чок сагыырының, күрүне болгаш хөй-ниити хүлээлгезин ак сеткилдиг көөрүнүң ёзузунга кижизидеринге бараан болур ужурлуг.

ССРЭ-ниң Дээди Судунуң составының талазы-биле саналдарны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму база чугаалажып көрген. Палаталар депутаттарының төлээлекчилери ол саналдарны чүүлдүг деп көрген.

ССРЭ-ниң Дээди Судунуң сан талазы-биле составын мурнуку хевээр арттырарын В. В. Кузнецов саналдаан. Дээди Судтуң составынга соңгууру-биле саналдап депшиткен эштер амыдыралчы база политиктиг эргежок чугула дуржулгалыг, социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурумну быжыглаар талазы-биле ажылга эки түңнелдиг болганын оратор демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Судун депутаттар дараазында составтыг кылдыр чаңгыс үн-биле соңгаан: даргазы — Л. Н. Смирнов, даргазының оралакчылары — С. И. Гусев, Е. А. Смоленцев, Дээди Судтуң 16 кежигүннери, 45 улус төлээлери. Эвилелдешкен республикаларның дээди судтарының даргалары албан-хүлээлгезиниң аайы-биле ССРЭ-ниң Дээди Судунуң составынга база кирип турар.

Сессияның хүн чурумунуң бешки айтырыының талазы-биле — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары депутат **М. П. Георгадзе** илеткел кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хүлээлгелерин, сессиялар аразында үеде ооң эрге-хүлээлгелерин, Дээди Советке ол отчёттуг болурун ССРЭ-ниң Конституциязында тодаргай айыткан деп, ол чугаалаан. Конституцияның 122-ги чүүлүнге дүүштүр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму ССРЭ-ниң күштүг боор турар хоойлужудулга актыларынга эргежок чугула болган таварылгада өскерилгелерни сессиялар аразында үеде киирерге, ооң дараазында Дээди Советке бадыладыры-биле киирип турар. Конституцияның ол чүүлүнге дүүштүр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Дээди Советтиң алдыгы сессиязының соолүнде хүлээп алдынган Чарлыктарны силерге бадыладыры-биле кирип тур, ынчаарга ол Чарлыктар ёзугаар ССР Эвилелиниң чамдык хоойлуларынга өскерилгелерни кирген деп, ол демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаап болгаш бо айтырыг талазы-биле чогуур хоойлуларны база доктаалдарны хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының сески сессиязы ажылын ооң-биле дооскан.

(СЭТА).

КӨДЭЭГЕ КАДРЛАР БЕЛЕТКЕЛИ УЛАМ ӨЗЕР

БИСТИҢ чуртувустуң механизаторлары дөрт миллион ажыг кижи. Ынчангыже олар ам-даа чедишпес. Ынчангаш ындыг кадрларны белеткээри, оларның мергежилин бедидери амгы үениң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр салаттынып турар. Аңаа «Сельхозтехниканың» бүдүрүлге черлери болгаш организациялары улуг рольду база ойнаар.

Кыш — көдээ механизаторларның өөренир үези. Өөредилге амгы үеде ажыл-агыйларда, өөредилге-курстарлыг комбинаттарда эгелээн деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага «Союзсельхозтехника» эргелелиниң начальниги А. П. Федосов чугаалаан. Колхозтарда болгаш совхозтарда муң-муң класстарны дерип тургускан. Ында көдээниң ажыл-ишчилери механизатор профессияларның баштайгы билиглерин шиңгээдип ап, боттарының мергежилин бедидип турар. Амгы үеде Ставрополь крайда Ипатовонуң чер ажылдакчыларының дуржулгазын өөрениринге онза кичээнгейни салган.

Өөредилге-курстарлыг улуг комбинаттар боттарын механизаторлар кадрларны белеткээриниң дээштиг хевири кылдыр көргүскеннер. Амгы үеде чуртта чүс ажыг ындыг комбинаттар бар. Чижээ, Ростов областа Зерноград комбинады онзагай. Ында өөреникчилерге делгем, дөрт каът бажыңны, ниити чурттаалга бажыңын туткан. Комбинатта көдээ ажыл-агыйның эң чаа техниказы бар, өөредилге үезинде кинону, телевидениени, амгы үениң техниктиг өске-даа чепсек-херекселдерин ажыглап турар.

Амгы беш чылда чуртка өөредилге-курстарлыг комбинаттар барык чартык катап өзер, оларның техниктиг баазазы улуу-биле быжыгар.

— Автобустарда дериттинген кожуп чоруур класстар ышкаш, малчыннар өөредилгезиниң ындыг хевири улам-на нептереп эгелээн. «Дугуйлар кырында аудиториялар» эң-не ырак ажыл-агыйларга, малчыннарның ажылдап турар чериниң чоогунга өөредилге чорудар арганы берген.

Чүгле көдээ механизаторларның, фермалар ажылдакчыларының отряды немежип турар эвес, харын амгы үеде көдээ ажыл-агыйда бир миллион беш чүс муң ажыг ортумак болгаш дээди эртемниг специалистер ажылдап турар.

Кызылдың сүт заводунуң коллективи бо юбилейлиг чылда бүдүрүлгелер аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип келген. Заводта дуржулгалыг мастер В. И. Добрякова удурткан диета цеги бо чылдың эртнен айларында пландан ажыр 150 тонна сүт продуктуларын бүдүрүп үндүрген болгаш бо чылдың планын чедиишкинниг күүсеткен.

Ук цехтиң ажылчыннарының аразында калбарган чарышка савалакчы Галина Фадиенко доктаамал тиилекчи болуп келген. Ол бодунуң кады ажылдап турар өөрү-биле 3565 тонна сүт продуктуларын савалаан.

ЧУРУКТА: Г. Д. Фадиенко савалаашкын үезинде.

ЧАРЫШТЫГ БРИГАДАЛАР

Ак-Довурактың тудугжулары Постоянный суурда 60 аал ишти чурттаар бажыңның тудуг ажылдарын дооскаш, шеверлекчилерге хүлээткен.

Ол бажыңны Чаа чылда чурттакчыларга хүлээдир дээш ында шеверлел ажылдары хайныккан. Бо бажыңны кол-дуунда Данзырык Калдар-оол биле Виктор Савылдың бригадалары туткан.

Тудугжулар ам ол бажың биле кожа база бир 60 аал ишти чурттаар чаа бажыңны тудуп эгелээннер. Мында бот-боттары аразында чарыштыг, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры К. Х. Данзырык биле алдарлыг тудугжу Салчак Кара-оолдуң ийи бригадалары ажылдап турар. Постоянный суурда туткан бажыңнардан бо чаа бажыңның ылгалыр чүүлү—ону кылып ак өңнүг туйбу-биле тудуп турары.

— Мындыг чараш туйбуну кайыын эккелген чоор?— деп, бригадир Данзырык Калдар-оолдан айтырдым.

— Бо туйбуну Тюмень областындан бистиинче сөөртүп эккеп турар. Мындыг туйбу-биле бистер бир дугаарында бажың тудуп тур бис. Бистиң сарыг, кызыл өңнүг туйбуларывыс-биле хемчээли домей-даа болза, деңзи талазы-биле улуг—5 кг ажыг. Бажың тударга эки шынарлыг, чараш хевирлиг туйбу-дур —деп, бригадир харыылап кагды.

Салчак Кара-оолдуң бригадазы мында ноябрь айның эгезинде чедип келген, бажыңның бир талазының ийиги каъттың кырын шыва турар, а К. Данзырыктың бригадазы 106 бажыңны тудуп турганындан ажылды олардан чээрби хонук озалдап эгелээн болгаш бажыңның ийиги чартыының ийиги каъдын тудуп турар болдулар. Кайы-даа бригадада ажыл-иш хайныышкынныг чорул турар.

Эрткен айда кайы-даа бригада эки ажылдаан: Салчак Кара-оол ай планын 118,5 хуу, а Данзырык Калдар-оол 115,5 хуу күүсеткен. Салчактың бригадазы чарыштыг бригадазын мурнай берген.

— Декабрь айда Салчак Кара-оолдуң бригадазынга чедер дээш ажылывыстың темпизин дүргедедип, кожа эш-өөр тудугжулар-биле чарышты улам калбарткан бис—деп, К. Х. Данзырык чугаалады.

Х. МОНГУШ.

РСФСР-нин Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

ДЕПУТАТТАР СҮМЕЛЕП ТУР

Адырлар комиссияларының болгаш аныяктар херектериниң талазы-биле база херээженнерниң күш-ажылының болгаш чуртталгазының, иени база чашты камгалаарының айтырыгларының талазы-биле комиссияларның төлээлекчилериниң киришкени РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының пленарлыг хуралдары доозулган. Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң киирген 1978 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын болгаш Күрүне бюджедин база бо чылдың баштай үндүрген түңнелдерин депутаттар чугаалажып көрген. Планның болгаш бюджеттиң хамаарышкан кезектериниң талазы-биле депутаттарның он ийи белеткел комиссиязының илеткелдерин дыңнаан болгаш чугаалашкан.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюнуң, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын чугаалажып көөрүнүң болгаш ону хүлээп алганының болдурганы республикада политиктиг база күш-ажылчы канчаар-даа аажок улуг көдүрлүүшкүннүң дугайын депутаттар чугаалаан. Калбарып үнген социалистиг чарыштың чорудулгазында, партияның төлевилээни социал-экономиктиг программаны боттандырарынга чаа чедиишкиннерни чедип алган. Беш чылдың хери базымнары бүдүрүкчү күштерниң, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыының, чоннуң амыдыралының материалдыг база угаан-бодал деңнелиниң чайгылыш чок өзүлдезинден илереп турар.

Беш чылдың ийи чылының чедиишкиннерин тодаргай херечилеп турар элээн каш чурагайлар болгаш чижектер бо. Республиканың национал өрулгазы 10 хуу улгаткан. Камада кедергей улуг автозаводтуң бирги ээлчээ ажыглалда кирген. Беш муң хире бүдүрүлгелерниң, цехтерниң болгаш участоктарның комплекстиг механизациязын болгаш автоматизациязын чорудкан. Ол үениң дургузунда совхозтар болгаш колхозтар 385 муң тракторну, 120 муң тараа комбайнын өске-даа хөй техниканы алган. Бо чылын чамдык бергелер турза-даа, кедээ ажыл-агый продукциязын тоску беш чылда чылдың ортумак бүдүрүлгезинден 12,4 хууну хөйнү алыр аргалыг болган.

Улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларын депутаттар ханызы-биле болгаш бүгү талалыы-биле чугаалажып көрбүшаан, экономиканың адыр бүрүзүнде бар болуп турар курлавырларга, оларны кандыг янзы ажыглалга кииреринге кичээнгейни мөөннээн. Олар министерстволарның болгаш ведомстволарның ажылында четпестерни илереткен, күрүнениң план болгаш саң сагылга-чурумун быжыглаарының хемчеглерин саналдаан.

1978 чылдың планын СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының доктаалдарынга, партияның экономиктиг болгаш социал политиказының айтырыгларының талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң чугааларында идип үндүрген чүүлдерге база сорулгаларга, а ол ышкаш онгу беш чылга бадылаан планга үндезилеп ажылдап кылган деп, комиссиялар демдеглээн. Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидерин бирги чергениң ужур-дузалыг деп көрген. Үлетпүр продукциязының көвүдээшкининиң оннуң тос кезээн, тудуг-монтаж ажылдарының болгаш кедээ ажыл-агый продукциязының барык-ла бүгү немелде өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле чедип алыр. Улустуң хереглел бараанналарының бүдүрүлгезин бүгү хемчег-биле көвүдедири, оларның шынарын экижидери төлевилеттинген.

Россия Федерациязының министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, РСФСР-ниң Күрпланынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге рекомендацияларны хуралдарга ажылдап кылган.

Республиканың Дээди Совединиң план-бюджет комиссиязының даргазы депутат С. И. Чистоплясов хуралды даргалап эрттирген.

Министрлер, РСФСР-ниң ведомстволарының удуртукчулары, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң харысалгалыг ажылдакчылары хуралдарга киришкен.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

РЕКОМЕНДАЦИЯ

ПАРТИЙЖИ хүрээлениң өзүлдезиниң, СЭКП кежигүнүнге кандидат стажтың ужур-дузазын бедидериниң дугайында СЭКП-ниң XXV съездизи аажок улуг кичээнгейни салган. Съездиниң бо талазы-биле айтырыгларын база «Партияга хүлээп алыышкынның болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидер талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырарынга холбаштыр Чөөн-Хемчиктиң партия организациялары чамдык ажылды чорудуп турар.

Ылаңгыя партийжи хүрээлениң шынар составын экижидер, хүлээп алыышкынны таарыштыр көөрүнүң, партияга чаа киргеннерниң кижизидилгезиниң дугайында айтырыглар партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнде тургустунган. Киргизияның партия организациязының талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырар талазы-биле сорулгаларны СЭКП райкомунуң бюрозунга, эге организацияларның хуралдарынга чугаалашкаш, тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган болгаш оларның күүселдезин организастап турар.

Районнуң партия организациязы СЭКП-ке ажылчыннарны колдадыр хүлээп алырын кол сорулга кылдыр көрүп турар. Ынчангаш оларның саны ында чыл келген тудум көвүдеп турар. Бир эвес эрткен чылын партияга ниити хүлээп алдынганнарның 63,3 хуузу ажылчыннар болза, а бо чылдың эрткен үш кварталдарында оларның саны 68,2 хуу четкен. Партийжи хүрээлеңге немежип кирип турарларның аажок хөй нуурузу материалдыг чаагай кежикти бүдүрүп турар, кол мергежилдиң кижилери болур. Чүгле бо чылын безин партияга 2 хойжу, 4 саанчы, 9 механизатор, 8 чолаачы хүлээп алдынган. Оларга «Чыраа-Бажы» совхозта саанчылар К. Алдын-кысты, К. Чечекти, «Искрада» саанчылар З. Борбытты, А. Монгушту, тракторист У. Ооржакты, чолаачы А. Ховалыгны болгаш өске-даа эштерни хамаарыштырып болур. Районда СЭКП кежигүнүнге 70 кандидаттарның 17-зи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, 19-у ол бедик ат дээш демисежип турар.

ПАРТИЯГА хүлээп алыышкынның база аныяк коммунистерниң кижизидилгези дээш кол харысалга партия эге организацияларынга онаажыры билдингир болгай. Бо талазы-биле айтырыгларны «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Тыва» совхозтарда партия организациялары багай эвес шиитпирлеп турар. Партияга кирерлерни чаңгыстап шилип алырын олар кежигүн эвес актив-биле организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылга дүүштүрүп чорудуп турар.

Партияга кирерлерге рекомендация берип турар коммунистерниң харысалгазын бедидер дугайында парторганизацияларның хөй нуруузунда доктаамал сагыш салып турар. Чүге дээрге партияга кирер эштерниң политиктиг, моральдыг база ажыл-херекчи шынары дээш бирги ээлчегде олар харыылаар, оларның бүдүрүлгечи, хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазын, амыдырал-чуртталгага аажы-чаңын олар кымдан артык билген турар ужурлуг болгай. Оон ангыда СЭКП-ге чаа киргеннер кандидат стажын эртип турар үеде СЭКП-ниң Уставын база Программазын, партияның съездилериниң, ТК-ның Пленумнарының материалдарын өөренип, шиңгээдип алырынга оларга дузалаар, кандидаттарның бүдүрүлгеге ажылдап турарын, хөй-ниити ажылынга киржилгезин сонуургап көөр хүлээлгелиглер.

Рекомендация берген коммунистер кандидаттарның идейлиг өзүлдезин сонуургап турарын, оларга практиктиг дузаны канчаар көргүзүп турарының дугайынче районда чамдык парторганизациялары доктаамал кичээнгейни салган. Чижээ, кандидат Семис-оолду СЭКП кежигүнүнге киреринге белеткеп турарының дугайында аңаа рекомендация берген коммунист З. Д. Ойдуптуң дыңнадыын Чадаанада чоннуң амыдырал хандырылга комбинадында парторганизацияның хуралынга алган.

Черле ынчаш районнуң парторганизацияларында рекомендация берген коммунистерниң хөй нуурузу ону бедик харысалгалыг, бүгү талазы-биле ёзулуг төлептиг кижилерге берип турар. Ылаңгыя коммунистер М. Буга, М. Эртине олар «Тыва» совхозтуң хойжузу болуп 1971 чылда школа дооскаш бодунуң күзели-биле ажылдай берген Алефтина Монгушка рекомендация берген. Ол эң эки бүдүрүлгечи, район Совединиң депутады болгаш агитатор дээрзин рекомендациязынга айыткаш, олар кандидат стажының үезинде ооң ажыл-чорудулгазын, амыдырал-чуртталгазын, партияга киреринге белеткелин доктаамал сонуургап келген. «Большевик» совхозтуң механизатору А. Монгушка рекомендация берген коммунистер К. Доржукай, С. Сувак, М. Билчин-оол олар ооң бүдүрүлгечи болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазынга бүрүн, тодаргай характеристиканы берип турар.

ПАРТИЯ-БИЛЕ салым-чолуун кезээде тудуп холбаштырар дээн кижилер оларга рекомендация бээри-биле колдуунда-ла ат-алдарлыг коммунистерден дилеглерни кылып турар. Оларның хөй нуруузу рекомендация берген коммунистерниң идегелин боттарының үлегерлиг ажыл-херээ, амыдырал-чуртталгага төлептиг чоруу-биле бадыткап турар. Чижээ, Чадаананың амыдырал хандырылга комбинадында чолаачы П. Ооржак кандидат стажын эртип турар үеде ажылчындан кол инженерге чедир депшээн, коллективте комсомол организациязының секретарынга соңгуткан. Бүдүрүлгечи болгаш хөй-ниитичи ажылын ол Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумунуң механизация салбырында бот-өөредилге-биле шын холбаштырып турар. Бо дег өске чижектерни көргүзүп болур.

Ынчалзажок чамдык коммунистер партияга кирерлерге рекомендация бээрде ёзу барымдаалаар, чамдыкта ооң четпестериниң дугайында чүнү-даа айытпаан болур. Оон ангыда рекомендацияны берип кааш, ол кандидат стажын эртип турар үеде ооң идейлиг өзүлдезин, бүдүрүлгечи болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазын, амыдыралын сонуургавас фактылар база бар. Оон ангыда хуралдарга хөй нуруузунда рекомендацияларны номчувайн турар. Ол дээрге чамдык таварылгада рекомендацияның ужур-дузазын бичеледип турары ол. Партия организациялары чаа кирерлерге рекомендация берген коммунистерниң харысалгазын бүгү талалыг бедидери эргежок чугула.

Районнуң чамдык партия организациялары партияга хүлээп алдынганнарның дугайында документилерни райкомче чорударын аажок саададып турар. Оларның кезик хирези эге организацияның шиитпириниң соонда бир ай азы оон-даа хөй үе эрткенде райкомга кээп турар. Чижээ, райкүүскомнуң иштики херектер килдизинде парторганизацияның хуралынга Н. А. Шаалының билдириишкинин бо чылдың январь 14-те, а райком бюрозунга март 30-де көрген. «Октябрь 30 чылы» совхозта хойжу Ш. Д. Саттың хүлээп алыышкын дугайында билдириишкинин партия организациязынга эрткен чылдың ноябрьда чугаалашкан, а райкомга 1977 чылдың апрельде көрген. Ол ышкаш Ю. М. Бызытпаа, О. Калдар-оол оларны партияга хүлээп алырының херээ кандыг-даа чылдагаан чокка дөрт, беш ай озалдаан. Ындыг чылдагааннардан партийжи документилер тыпсыр хуусаа база үреттинип турар.

Хүлээп алыышкын талазы-биле айтырыгны партия хуралынга чугаалашкан соонда ооң бүгү документилерин парторганизация 3—5 хонгаш-ла райкомче чорудуп бээр, а СЭКП-ге кирер дугайында билдириишкин партия организацияларынга кирген соонда 20 хонуктан эрттирбейн, ону партия райкомунга сайгарып көөр ужурлуг болгай. Ынчангаш партияның Чөөн-Хемчик райкому, ылаңгыя ооң организастыг килдизи маңаа холбаштыр доктааттынган чурумну шыңгыы сагыыр, бо талазы-биле партия организацияларындан, оларның секретарьларындан негелдени күштелдирер ужурлуг.

ПАРТИЯГА хүлээп алыышкынның айтырыгларын болгаш коммунистерниң хуу херектерин баш бурунгаар сайгарып көөр райком чанында штаттан дашкаар комиссия чамдык ажылдарны чорудуп турар-ла харын. Ынчалзажок хүлээп алыышкынның документилерин шын бижип долдурар, рекомендация бергеннер бедик харысалгалыг болур, аңаа партияга чаа кирерлерниң бүгү талаларын боттуг, тодаргай көргүскен турар талазы-биле чер-черде партия организацияларынга кошкак дузалап турар. Бо айтырыгларже райкомнуң организастыг килдизи база доктаамал кичээнгейни салза чогуур.

Партийжи рекомендацияга холбаштыр коммунистерни бедик харысалгалыг болурунга кижизидип, олар-биле болгаш партияга чаа киргеннер-биле доктаамал ажылды чорудары — парторганизацияларның бир чугула сорулгазы болур.

Т. ШИТОВА,
СЭКП обкомунуң партучёт болгаш статистика секторунуң эргелекчизи.

Эки хөөннүң цеги

ЛИТВА ССР. Ээлчегниң баштайгы үш шагы эрткен. «Вильнюс» деп мебель фабриказының шеверлээр цехиниң ажылчыннары станоктарын тургускаш, «психологтуг дыштанылга» эрттирери-биле чорупканнар.

...Кабиналарлыг делгем, чырык өрээл. Ажылчыннар чымчак сандайларга олурупканнар. Ногаан оттар хып, музыка оожум дыңналып, олурганнарның мурнунга өңнүг слайдылар хып келген. Бичии үе эрткен соонда хүндүскү чырыткыны кыпсыптар, серген аялгалар дыңналып келир болгаш радио дамчыштыр: «Силер эки дыштанып алдыңар, чедиишкинниг ажылдаарыңарны күзедивис» деп чугаалаар. Ындыг сеанс 7—8 минута дургузунда үргүлчүлээр болгаш ындыг кыска дыштанылганы ажылчын бүрүзү ээлчег иштинде ийи катап эрттирер.

Психологтуг шагзыраашкынны чидиреринге дыштанылга булуңнарын, цехтиң кафелезин бир янзы каастап кылганы улуг идигни берип турар. Бүгү цехтерде эки чырыткыны тургускан, ажылдап кедер хептиң өңүн чедиишкинниг-биле шилип каан. Бо бүгү ажылды чорударынга коллективке улуг дузаны республиканың Кадык камгалал министерствозунуң эпидемиология, микробиология болгаш гигиенаның эртем-шинчилел институдунуң чанында күш-ажыл байдалдарын өөренир талазы-биле лабораторияның тускай эртемнигleри, социологтар, дизайнерлер көргүскен.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче): шеверлээр цехтиң ажылдакчылары, технолог Р. Маркаускайте, оператор В. Романовский, шеверлекчилер Ч. Куровская болгаш А. Бернатос олар Вильнюстуң модельдер бажыңының чурукчуларының чогаадып кылган ажылдаар хевин күзелдии-биле кедип турарлар.

А. Паленистиң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Каяа-даа үлегерлиг корум-чурум дээш

АЖЫЛДЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Ниитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир, хулиганнаар, ниитиниң болгаш хамаатыларның өнчү-херекселин оорлаар чоруктар назы четпестерниң талазында амдаа бар. Аңаа хамаарыштыр Чөөн-Хемчиктен элээн каш чижектерни ап көрээлиңер.

Назы четпээн бөлүк оолдар Лай-оол Доржу, Александр Сидан, Павел Шункей, Сергей Севээн, Михаил Доржу олар дүне када хамаатыы А-ның бажыңынче халдап, ук кижиниң өшкүзүн хунаап, уптээннер. База ол ышкаш назы четпес Олег Омчуула Хайыракан суурга Михаил Монгушту аар кемдээшкинге таварыштырган.

Чадаананың № 3 школазының 8 клазының өөреникчизи Уран-оол Куулар хамаатыы Шириин-оол Ооржакты коргудуп тургаш, чээрби акшазын хунаап ап, хулиганзыг чоруун көргүскен. Школаның-даа, назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар инспекцияның-даа талазындан чогуур хемчеглер алдынып турда-ла, Уран-оол ооң кандыг-даа түңнел үндүрбейн, ниитиниң корум-чурумун үреп, честези болур Д. Кууларны аар кемдээшкинге таварыштырган.

Уругларның кижизидилгезинге, оларның аажы-чаңының хевирлеттинеринге өг-бүлениң салдары улуг. Чамдык ада-иелерниң төлеп чок чоруу, багай салдары назы четпес уругларның корум-чурум үрээринге болгаш арагаже сундугуп, хулиганнаарынга чедирер.

Үстүнде кем-херек үүлгеткен назы четпээн уругларның моон мурнунда чурттап турган амыдырал байдалын өөренип көөрге, оларның хөй нуруузу арагалаар, эп-найырал чок өг-бүлелерге өскен болуп турар. Чижээ, Лена Саттың ада-иези арагаже сундугуп, уруг-дарыг кижизидилгезинге кичээнгей салбас өг-бүлелерге хамааржыр. Ада-иениң төлеп чок салдары оларның уруунга четкен. Ооң уламындан оларның уруу Лена база арагаже сундугуп, доктаамал ажылы чок, анаа-ла чер кезип чоруп турган. Чогуур органнар ону ажылга киирип, хемчег онаап турда-ла, бо хүннерге чедир ол оон кандыг-даа түңнел үндүрбээн.

Уруглар — ниитилелдиң келир үези. Ынчангаш уруглар кижизидилгези болгаш оларның ортузунга кем-херек үүлгедиишкиннерин болдурбас дээш ажыл чорудары — бүгү ниитиниң чугула херээ. Ындыг турбуже чамдык хамаатыларның талазындан ону херекке албас чоруктарның бары чажыт эвес. Олар харын-даа назы четпестерни магазинче айбылап, арага саттырып чорудуп, арага ижирти бээр таварылгалар эвээш эвес. Ооң уламындан арага ижип алган назы четпээн кижи ниитиниң корум-чурумун үреп, кем-херек үүлгедип каарга, ында бистиң буруувус база бар деп түңнел үндүрер кижилер эвээш боорлур.

Сөөлгү үеде Чыраа-Бажы, Баян-Тала, Ийме, Хорум-Даг суурларда назы четпестерниң талазындан кем-херек үүлгедир чоруктар эвээжевейн турар. Бо черлерниң кедээ Советтери болгаш хөй-ниити организациялары назы четпээн уруглар ортузунга кижизидилге ажылын экижидеринче кошкак кичээнгей салып турарын айтыр апаар. Чижээлээрге, Чыраа-Бажы кедээ Совединде назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссияны тургузуп, даргазын томуйлаан. Бо комиссия чүгле саазын кырында тургустунган болуп турар. А херек кырында бүдүн чыл иштинде оон кылган көскү ажылы чок. Ажыл планын безин амдыгаа чедир тургуспаан. Хорум-Дагда байдал база оон дээредевес. Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң чанында тургустунган назы четпээн уруглар херээниң талазы-биле комиссия чоокта чаа бодунуң ээлчеглиг хуралынга ук черлерниң ажылының отчёдун алган. Бо чылдың эрткен он айларының иштинде кандыг-даа ажыл чоруттунмааның барымдаалааш, чоокку үеде ажылын сегидип, түңнел үндүрерин кедээ Советтерниң күүскомнарынга сагындырган.

Кем-херек үүлгедиишкиннери-биле демисел бистиң амыдыралывыста чугула айтырыгларның бирээзи болуп артпышаан. Ындыг турбуже чамдык кедээ Советтерниң болгаш хөй-ниити организацияларының ол айтырыгже шоолуг-ла кичээнгей салбайн турары канчап-даа таарышпас. Назы четпээн уругларның талазындан кем-херек үүлгедир чоруктарның эвээжевейн турарының кол чылдагааны — ниитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктарны болдурбас дээш баш удур сагындырар ажылче чогуур кичээнгей салбайн турарында. Ажылда бар четпестерни эде көрүп, оон чогуур түңнел үндүрерин үе негеп турар.

Т. БОРБАЙ-ООЛ,
милицияның лейтенантызы.

ТӨЛЕПТИГЛЕР БОЛЗУН ДЭЭШ

Кур-Чер суурда кудумчулар-ла хөй. Оларның бирээзи Чедер— суурнуң кол кудумчузу. Ол кудумчуда почта, ажылчын кооперациязының конторазы, аъш-чемниң, белен хептиң магазиннери дээш элээн каш албан черлери бар. Кудумчунуң ортаа үезинде ийи каът улуг ак бажың кайы ырактан-на көстүп турар. Ында «Тиилелге» совхозтуң «Хүнчүгеш» деп ясли-сады турар. Чаштарның турар корпузунуң коридорунга кире бээрге чылыг, чырык, арыг-силии аажок. Суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы Федосия Оюн мени эргелекчиниң кабинединге эдертип чедире берди.

— Ясли-сад эргелекчизи аныяк уруг, ынчалза-даа кончуг эрес кижи. Мурнунда чылдарга деңнээрге ясли-садтың ажылы экижээн— деп, Ф. Оюн баштай ужурашканывыста-ла чугаалаан кижи. Шынап-ла эргелекчи Антонина Доржуевна Кенден-Хуурак аныяк, 20 хар ажып чоруур. Ооң-биле «Хүнчүгештиң» ажыл, амыдыралының дугайында элээн-не чугаалаштывыс. Уругларның ойнаар, удуур, чемненир өрээлдерин-даа сонуургадывыс.

«Хүнчүгеште» 100 ажыг уруглар бар. Назы-хар аайы-биле бичиилерниң 2 бөлүү, ортумак, оон улуг база белеткел бөлүү дээр мындыг 5 бөлүк бар. Бичии чаштар-биле ажылдаарга эптиг-эвилең, чымчак, чылыг сагыш-сеткилден ангыда улуг кичээнгей негеттинер. Ылаңгыя белеткел бөлүү-биле ажылдаары харысалгалыг-даа, солун-даа. Моон уруглар школаже кирер, оларны бүгү талазы-биле белеткээн турар ужурлуг. Оларны кызымак, чүткүлдүг чорукка болгаш кичээнгейлиг болурунга чаңчыктырары эргежок чугула. Бөлүктүң кижизидикчи башкылары башкы училищезиниң ясли-сад кижизидикчилери белеткээр салбырын доосган Зоя Лопсан биле Билчиңмаа Тюлюш олар уругларны школаже белеткээринге улуг кичээнгей салып, тускай программа ёзугаар ажылдап турар.

Уруглар чурук чуруурунга, ырлаарынга, танцылаарынга, шүлүк чугаалаарынга, пластилинден чүве тударынга, ойнаарынга дыка ынак. Оларның пластилинден инек, хой, ыт, теве дүрзүлерин тудуп кааның уран-шевери магаданчыг. Бичии Саиданың «Шилги бызаа» деп шүлүктү номчуп турары чаптанчыг. Ясли-садта баян-даа, пианино-даа бар, ол херекселдерге башкылаар тускай эртемниг кижилерниң тывылбайн турарын Антонина Доржуевна хараадап чугаалады.

Тус-тус бөлүктер аайы-биле тускай хеп уштур өрээлдерлиг, ында бичии шкафчыгаштарны шевергин кылгаш, агартыр будуп каан. Шкаф бүрүзүнүң эжиктеринде яблок, мяч, хой дээш янзы-бүрү чуруктарны демдектей чыпшырып каан. Бичии кижилер ол чурукту көрүп, хевиниң шкавын танып алыр. Ясли-садта төрелдер булуңун, санбюллетеньни, хүн чурумун чараштыр бижээн. Уругларның хүнде чиир чеминиң менюзун баш удур тургузуп, көскү черде аскан. Ниитизи-биле ясли-садтың ишти арыг-шевер, ону көрүштүг кылдыр каастап, дерээн. Райондан барган комиссия ясли-садты эки деп демдеглээн, ындыг үнелелге ол төлептиг. Ясли-садта 42 кижи ажылдап, биче чаштарга бараан бооп турар.

— Суурда албан организация, бүдүрүлге черлериниң эргелекчи, удуртукчуларының эң аныяа Антонина Доржуевна Кенден-Хуурак. Ол даандырган, онаашкан ажыл-херек дээнде бодундан-даа, өөрүнден-даа негелделиг, организакчы талантылыг-даа, суурнуң болгаш коллективтиң хөй-ниити ажылынга-даа идепкейлиг кижи — деп, «Тиилелге» совхозта комсомол организациязының секретары Владимир Тежит үнелел-биле чугаалаар болду.

А. Кенден-Хуурак «Хүнчүгештиң» эргелекчизинде бир чыл ажылдап турар, мурнунда маңаа кижизидикчилеп ажылдап турган. Коллективти удуртуп башкарары, ылаңгыя аныяк кижиге баштайгы үеде берге болбайн аан. Ынчалза-даа ол бергелерге торулбайн, үр чылда ажылдаан, хоочун кижилерниң арга-дуржулгазын шиңгээдип, билбезин айтырып ап, билирин өскелерге айтып берип, быжыг найыралдыг ажылдап турар. Антонина Доржуевна идепкейлиг хөй-ниитичи, совхозта комсомол комитединиң кежигүнү, ясли-садта херээженнер чөвүлелиниң даргазы. Бо хөй-ниити даалгаларын база ак сеткилдиг, кызымак күүседип келген.

ССРЭ хамаатылары уруглар кижизидилгезиниң дугайында сагыш салыр, оларны ниити-ажыктыг күш-ажылга белеткээр, социалистиг ниитилелдиң төлептиг кежигүннери кылдыр өстүрер хүлээлгелиг деп чаа Үндезин Хоойлуда айтып турар. Коллективтиң ажылдакчылары ол хүндүлүг хүлээлгезин күүседип, бүгү күжүн, билиин харам чок берип, каш дакпыр күжениишкинниг ажылдап турар.

Г. БАДЫ-САГААН.

София— Владивосток аразынга ара хонуушкун чок ужудуушкунну Ирина Вертипраховааның экипажы октябрь 23-те кылган. 10074 километр хемчээлди ужудукчу кыстар 13 шак 1 минута дургузунда ужудуп эрткен. Олар реактивтиг самолёттарга дөрт ырак ужударынга делегейниң чаа рекордун тургускаш, американ херээжен ужудукчу Ж. Кокранның чедиишкинин үш катап ажырган. Ужудукчу кыстар боттарының рекордчу ужудуушкунун Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга тураскааткан.

Вертипраховааның экипажының рекорду ужар чүүлге биче эвес ужур-дузалыг болуп турар. Оларның София—Владивосток аразының маршруду—төп районнардан Приморье чедир хемчээлди муң километрге кызырар аэрофлоттуң келир үедеги оруунуң үлегери болур.

ЧУРУКТА: ИЛ-62 агаар лайнериниң херээженнер экипажы оң талазындан: корабльдиң командири Ирина Вертипрахова, ийиги ужудукчулар Евгения Мартова биле Тамара Павленко, бортинженер Галина Смагина, штурман Галина Козырь болгаш бортрадист Нина Костыркина.

Б. КОРЗИНИҢ фотозу.

ТАЙБЫҢНЫҢ САЛЫМ-ЧОЛУ ДЭЭШ ХАРЫЫСАЛГА

Декабрь 16-да Кремльге ССРЭ-ниң парламент бөлүүнүң ниити хуралы болган. Ону ССРЭ-ниң парламент бөлүүнүң даргазы А. П. Шитиков ажыткан.

Депутаттар Софияга парламентилер аразының 64-кү конференциязынга ССРЭ-ниң парламент бөлүүнүң делегациязының ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп көрген. Ол айтырыг талазы-биле дыңнадыгны делегацияның удуртукчузу В. П. Рубен кылган.

Оон соонда АКШ-та нейтроннуг чепсекти бүдүрериниң болгаш ону Барыын Европага тургузарының пландарынга удур демиселге парламентарийлерниң киржилгезиниң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Илеткелди ССРЭ-ниң кадык камгалал министри депутат Б. В. Петровский кылган.

СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак тайбыңның ленинчи политиказын чайгылыш чокка чорудуп турар деп, ол чугаалаан. Ол чорук СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринде болгаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязында тодаргайы-биле илереттинген. Конституцияның 28-ки чүүлүнде «ССРЭ-ге дайын пропагандалаары хоруглуг» деп бижээн.

Нейтроннуг чепсектиң кижи төрелгетенге чедирип болур халаптарының дугайын оратор сагындырган. Ол болза Пентагоннуң удуртукчуларының болгаш Вашингтон администрациязының шериг төлээлекчилериниң «кызыгаарлаңчак» дайын чорударының айыыл чок чепсээ кылдыр көргүзерин оралдажып турар чүүлү эвес-тир деп, ол онзалап демдеглээн. Чүнүң-даа мурнунда ол болза кижилерни кээргел чокка узуткаарының база бир чепсээ, кандыг-даа демиселди делегейниң ядролуг халавынче өөскүдүптериниң боттуг айыылы болур.

Хуралдың киржикчилери ССРЭ-ниң парламент бөлүүнүң Барыын европа күрүнелериниң, АКШ-тың болгаш Канаданың парламент бөлүктеринге кыйгырыын хүлээп алганнар. Сөөлгү чылдарда делегей байдалының хөгжүлдези чугула эки өскерлиишкиннерлиг болган деп ында демдеглээн. Ынчалзажы Барыын чүкте тодаргай бөлүктер делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынының чорудулгазын соксадырын, чавырлыышкынга удур чаа диргелиишкинни болдурарын база катап оралдажып турар. Нейтроннуг чепсекти бүдүрерин эгелээр болгаш ону элээн каш европейжи күрүнелерниң девискээринге тургузар деп АКШ-тың пландары Европага болгаш бүгү делегейге чаа база улуг айыылдыг байдалды тургуза берген. Политиктиг чавырлыышкынны шериг талазы-биле чавырлыышкын-биле немээриниң орнунга, массалыг узуткаашкынның чепсээниң янзы-бүрү чаа хевирлерин ажылдап кылыры болгаш бүдүрери ышкаш, чепсекти эндере бүдүрериниң ындыг-онза айыылдыг углаашкыннарынга моондактаарының орнунга америк администрациязының хөделиишкиннери чепсекти эндере бүдүрериниң чаа көдүрлүүшкүнүнүң эгези болу берип болур. Нейтроннуг бомбаны бүдүрүп үндүрери болгаш ону Европаның күрүнелериниң девискээринге тургузары оон үнүп турар бүгү-ле уржуктары-биле кады стратегтиг байдалды доктаамал эвес болдурарынга чедирер.

Парламентилер аразының эвилелиниң 64-кү конференциязының «Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам ыңай кошкадырынга болгаш ядролуг чепсек-биле база массалыг узуткаашкын чепсээниң чаа хевирлери-биле кады чепсекти дүжүрер талазынга депшилгени чедип алырынга парламентилерниң ролю» деп резолюциязын сагындыргаш, массалыг узуткаашкын чепсээниң чаа хевири — нейтроннуг бомбаны бүдүрерин болгаш ону Европа динке тургузарын чайладыры-биле бодунуң бедик ат-алдарын болгаш салдарын ажыглаарынче барыын-европейжи чурттарның, АКШ-тың болгаш Канаданың парламент бөлүктерин болгаш бүгү парламентарийлерин ССРЭ-ниң парламент бөлүү кыйгырган.

Чавырлыышкынның чорудулгазын хажыттынмас болдурар, «соок дайынның» үезинче дедир ээп келирин болдурбас, ядролуг мессилдежиишкинниң үнүп келирин чайладыр дээш айыттынган резолюцияның чүүлдеринге долузу-биле дүүштүр парламентарийлер боттарының шыңгыы сөзүн бөгүн чугаалаар ужурлуг.

(СЭТА).

Улустарның Найыралы орден беш чыл болган

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болганынга алдар болдуруп, 1972 чылдың декабрь 17-де чаа орденни — Улустарның Найыралы орденин тургускан. Социалистиг нациянарның болгаш биче улустарның найыралын болгаш акы-дуңмалышкы кады ажылдажылгазын быжыглаарынга улуг ачы-хавыязы дээш, ССР Эвилелиниң база эвилелдешкен республикаларның экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культура хөгжүлдезинге улуг салышкыны дээш ол орден-биле шаңнаар.

Россия Федерациязының тугунга Улустарның Найыралы орденин бир дугаарында кадаан.

Ол шаңнал-биле шаңнаткан совет хамаатыларының аразында хөй-ниитиниң база политиктиг көскү ажылдакчылары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, бүдүрүлгениң мурнакчылары бар.

Социалистиг чурттарның аразында акы-дуңмалышкы найыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринге, улустар аразынга тайбыңның болгаш найыралдыг харылзааларны быжыглаарынга улуг ачы-хавыязы дээш Улустарның Найыралы орден-биле ССРЭ-ниң хамаатылары эвес кижилерни база шаңнаар. Ол шаңнал-биле шаңнаткан баштайгы даштыкы кижи болза Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстут түр чазааның даштыкы херектер министри чораан хөй-ниитиниң сураглыг ажылдакчызы Нгуен Тхя Бинь болган. Ол шаңнал-биле депшилгелиг, демократтыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштерниң делегейде эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарының херээнге ооң ачы-хавыязын, Вьетнамга тайбыңны хандырарынга ооң үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын демдеглээн.

Ол бедик шаңнал-биле делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчылары, чогаалчылар, хөй-ниитиниң ажылдакчылары шаңнаткан. Шаңнаткаларының аразында Цола Драгойчева, Анна Зегерс, Луи Арагон бар.

Беш чыл дургузунда Улустарның Найыралы орден-биле үш муң беш чүс хире кижини шаңнаан.

М. БАРАТЯНЦ,
СЭТА-ның корр.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары" орден-биле болгаш „Иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Тос уругларны божаап болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Евдокия Никитична Черепанова — Балгазынның радио белдириниң техажылчыны.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Зинаида Семеновна Кунга — «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң ажылчыны.

Дугул Дамбытовна Монгуш — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Анай Дамдын-ооловна Оюн — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Хүрең-ооловна Оюн — Кочетово сес чыл школазының техажылчыны.

Өпкү-Саар Чечекпеевна Чооду — Кызыл-Арыг школазының техажылчыны.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Нина Давыдовна Дагвалдай — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Долзатмаа Конгаевна Оюн — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Кыргыс Кудажиевна Хертек — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Көк-кыс Сыдамовна Оюн — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

(Эгези № 281, 285 «Шында»).

Митекмаа Сахоевна Оюн — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Саая Санчатовна Оюн — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Самбалдай Ивановна Оюн — Успенка суурда таңныыл албан чериниң таңныылы.

Мария Данзырыновна Тюлюш — Кочетово суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Көк Бугаевна Ензак — «Тыва кобальт» комбинаттың ТЭ-ниң ажылчыны.

Опуштай Натпит-ооловна Кенчи — Балгазын нефтебаазазының ажылчыны.

Дадар Аадапмаавевна Кимоол — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Аңгыр Часкаловна Куулар — Сой суурда өг-бүле ээзи.

Галина Чамакайевна Монгуш — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Бавар Данзын-ооловна Ооржак — Хову-Аксы суурда ажылчын.

Каранмай Буяновна Оюн — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Клавдия Шапшиг-ооловна Оюн — Балгазын суурда өг-бүле ээзи.

Мачылай Дамдын-ооловна Оюн — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Георгиевна Редькина — Сой суурда тубсанаторий ажылчыны.

Тамара Михайловна Самчан — Хову-Аксы суурда ажылчын.

Александра Алдын-ооловна Тюлюш — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Ольга Күдерековна Арапчор — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Енмаа Көгеловна Шунга — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Саяна Бадарчиевна Дарбаа — Баг-Даг ортумак школаның техажылчыны.

Норбуштай Шыыраповна Ооржак — Кызыл-Чырааның ясли-сад ажылчыны.

Степанида Сояновна Очур — «Пограничный» совхозтуң ажылчыны.

Севильбаа Бай-Караевна Сарыг — «Пограничный» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Диинмей Шойдаковна Бүлчун — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чурук Конгуровна Натсак — «Пограничный» совхозтуң ажылчыны.

Заанов Намбаровна Чымба — «Пограничный» совхозтуң ажылчыны.

Долума Чараевна Чыналай — «Пограничный» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Чечен Айдышевна Айдымаа — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Александра Кенденовна Арапчаа — Берт-Даг суурда ясли-сад ажылчыны.

Анна Баазаевна Лакпа — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Тос уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Хун-Саая Кежиковна Арапташ — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Допор Дашевна Санчий — коммунал бүдүрүлге черлериниң ажылчыны.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Чандыра Мижитовна Сенги — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Бады-Мөңге Сундуевна Кантай — Эрзинниң уруглар садының кижизидикчи башкызы.

Соскалмаа Эренчиновна Чигжит — улус депутаттарының Эрзин район Совединиң күүскомунуң техажылчыны.

Бады-Мөңге Кыргысовна Шинин — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1977 чылдың октябрь 27.

КӨДЭЭНИҢ КУЛЬТУРА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Старошайговскиниң Культура бажыңының автоклувунуң Моодваның ырак-узак кодээ суурларының чурттакчыларынга көргүзүп турар чаа агитация-чыдыышкын программазында кол черни совет патриотизмниң темазы ээлеп турар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының дугайында, бистиң чуртувуста улуг чаартылгалар дугайында беседаларны мал ажылының фермаларынга, мастерскаяларга, албан черлеринге чоруткулаан. Концерттерге чаңгыланып турган чаа ырларны чоруушкуннуң киржикчилери база эккелгилээн.

Автономнуг республиканың кодээ чонун культура талазы-биле хандырарынга чээрби ажыг көжүп чоруур клубтар киржип турар. Ылаңгыя юбилейлиг чылда оларның ажыл-чорудулгазы онза үре-түңнелдиг болган. Олар 2.500 хире көргүзүүшкүннерни кылган, аңаа агитбригадалар, профессионал болгаш бот-тывынгыр артистер, чогаадыкчы эвилелдерниң төлээлекчилери киржип турган. Дугуй кырында клубтар чаа номнарны, чурулга уран чүүлүнүң чогаалдарының делгелгезин, чечен чогаал болгаш документалдыг киноленталарны ап чоруур.

Саранск.

(СЭТА-ның корр.).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● СОФИЯ

Чеди бешчылдың ийиги чылының сөөлгү хүннеринде чурттуң бүгү булуңнарындан пландарны хуусаа бетинде күүсеткениниң дугайында күш-ажылчы рапорттар кээп турар.

Бүдүрүлге онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткеннерниң аразында Перникск округта Маршал Толбухин аттыг шахтаның коллективиниң кежигүннери бар. Он бир айларның дургузунда олар 460 муң тонна хөмүр-дашты казып үндүргеннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 117 хууга күүсеткен.

* * *

● БРАТИСЛАВА

Сураглыг совет тудугжу Николай Злобинниң методу-биле ажылдап турар бригадаларның саны Словакияда чыл бүрүзүнде өзүп турар. Амгы үеде оларның саны 143 четкен.

Мурнакчы совет дуржулгазы чүгле үлетпүр болгаш амыдырал-чуртталга объектилерин тударда эвес, харын тудуг материалдарын бүдүрерде база ажыглап турар. Ол чорукка словак тудугжуларның Совет Эвилелинге чорааны, Н. Злобинниң методу-биле кылып турар ажылдарның бүгү комплекизи-биле таныжканы улуг дузалыг болган.

* * *

● ВАРШАВА

Бир чыл бурунгаар, эрткен чылдың декабрь 14-те, ПУР-нуң металлургия үлетпүрүнүң чаа улуг тудуунуң — «Катовице» комбинаттың ажыглалга киргениниң дугайын дыңнаткан. Металлургия комбинадының тудуу — амгы үениң хөгжүлдезиниң демдээ, польша-совет бузулбас найыралдың база бир чайынналчак херечизи. Тудуг шөлдеринге польша болгаш совет тускай эртемниглер, ажылчыннар, инженерлер база техниктер кады ажылдап турган. Амгы үеде шой болгаш каңны хөйү-биле шуткуп турар-даа болза, комбинат ам-даа тудугнуң кончуг улуг шөлү бооп хевээр арткан. Ортумак сорттуң прокат станының корпузун, ийиги домна суугузун, элээн каш энергетика объектилерин тудуп турар. Келир чылын «Катовице» чуртка 4 млн. тонна каңны бээр болгаш 1980 чылга чедир 9—10 млн. тоннаны бүдүрүп үндүрерин планнаан.

* * *

● УЛАН-БАТОР

Улуг Октябрьга алдар болдурган бүгү улустуң чарыжынга тиилекчилер болган Моолдуң үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажыл-агыйының ийи муң беш чүс ажыг ажыл-ишчилерин «Улуг Октябрьның 60 чылы» деп тураскаалдыг демдек-биле шаңнаан. Ол демдекти профэвилелдерниң Төп чөвүлели болгаш моол аныяктарның революстуг эвилелиниң Төп Комитеди Октябрь революциязының юбилейинге алдар болдуруп тургускан.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫ СОЛУННАРДА ЧҮҢҮ БИЖИП ТУРАРЫЛ

● 1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң төлевилелдерин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга депутаттарның чугаалажып көргениниң дугайын делегей парлалгазы дыңнаткан.

ССРЭ-ге коммунизмни улам шапкын тудуп тургузарының программазының улуг хемчээлдери-биле сессияда чугаалажып турар ийи төлевилел улуг сонуургалды болдуруп турар деп, болгар «Работническо дело» бижээн. Ол пландарның сан бүрүзү, бодал бүрүзү социал-экономиктиг хөгжүлдениң дээди сорулгазынга — ажылчы чоннарның өзүп турар материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам-на долузу-биле хандырарынга чагырткан.

Ажылчыннарның болгаш колхозчуларның хереглелдерин хандырарынче ССРЭ-ниң бюджеди угланган. Оларның ажыл төлевири улгады бээр деп, француз «Матэн» солун тодаргайлаан.

● ВУР-нуң Күрүне Хуралының болгаш ЧССР-ниң Федералдыг Хуралының сессияларының ажылының дугайында материалдарны Венгрияның болгаш Чехословакияның парлалгазы бижээн. Сессияларга Улуг Октябрьның 60 чылы-биле холбаштыр «Делегейниң бүгү чурттарының улустарынга, парламентилеринге болгаш чазактарынга» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кыйгырыын чаңгыс үн-биле деткээнин парлалга онзалап демдеглээн.

● Даштыкы парлалга Каирде египет, израиль болгаш америк делегацияларның аразында ужуражышкынының чорупп турарын дыңнадып бижээн. Пропаганданың барыын органнары Каирде эртип турар ужуражышкынга «тоогулуг шинчи» бээр дээн кызымаккай күжениишкинни турза-даа, ону хөөредип мактап турза-даа, амгы чугаалажышкыннарда хомудачыг хоон калышкынны база чааскаалыраңгай чорук тергиидеп турар деп, Сирияның «Аль-Баас» солуну бижээн. Чаңгыс-даа араб чурт бодунуң принципиалдыг туружун өскертпээн болгаш ол дүжүп берикчи чугаалажыышкыннарга киржиринче чалалгаларга харыылаваан деп, солун онзалап демдеглээн. Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээриниң кол чүүлдериниң бирээзи болза, Палестинаның айтырыы болганда, ону ийиги чергеже аткаарладыры болдунмас дээрзин чугаалажышкыннардан илдең апарган деп, француз «Эко» солун санаан.

(СЭТА).

«ССРЭ—тайбының болгаш тургузуушкунның чурту». СЭТА-ның Делиде көргүзүп турар фотоделгелгезин ынчаар адаган. Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга тураскааткан совет культураның болгаш уран чүүлдүң Делиде фестивалының шугуму-биле ол делгелгени организастаан.

ЧУРУКТА: келген кижилерниң делгелгени көрүп турары.

В. ДУБИЛЬ биле И. ЗОТИННИҢ фотозу.

Алдарже орук

ДАҢ АДЫП, хүн үнгеп. Кара-Даш дагларының эдектеринге даап-шимээн кедерең, ыңай-бээр кылаштажкан кижилерниң, шуушкан машиналарның агымы барык үзүктелбес апарган. Амыр-дыш билбес хоорайның чурттакчылары хүндүскү ээлчегже үнүп эгелээн.

Калдар-оол Данзырык ажылдаар тудуунче базып орда, аңаа уткуй Ачын-оол Хертек өөрүшкүлүг кончут удур келгеш, ооң холун дыңзыг тудуп, ыткыр чугаалаан:

— Байыр чедирип тур мен, Хертекович! Маадыр болганың-биле сенээ сеткилимниң ханызындан чалбыыштыг изиг байыр!

— Ол канчап баардың, чүнү чугаалап турарың ол, кым маадыр болу берген чүвел?—деп, Калдар-оол Хертекович шала кайгап, кулактарынга бүзүревейн, ону үзе кирген.

— Сен Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болган-дыр сен, эш Данзырык!—деп, демгизи улам ыткыр, улам хөглүг харыылаан.—Радио дыңнавас кижи сен бе, кулаан кумнап алганың ол бе?! Бо дүне Москвадан дамчытты. Бодум дыңнап турдум. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар сенээ, бистиң эживиске, тудугга үре-түңнелдиг ажылың дээш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан-дыр. Ам эки билип алдың бе?

— Билдим, четтирдим, Ачын—деп, Калдар-оол Хертекович сагыш-сеткили хайныгып, шала харлыгып харыылаан.—Кады ажылдап турар тудугжу эш-өөрүм эвес болза, шак ол хире алдар-хүндүге кайын чедер мен. Оон ыңай ол дээш төрээн черимге, бо Кара-Даш дагларынга база мөгеер ужурлуг мен. Ооң эртинези эвес болза, хамык чон маңаа кайын чыглып келир. Хамык чүве харылзаалыг-ла болгай. Шуптунарга четтирдим.

Ол аразында бригаданың бүгү тудугжулары ону оон-моон үглеп келгенин безин эскербейн барган. Кижи бүрүзү ооң холун дыңзыг тудуп, өөрүшкүзүн үлежип турган.

Калдар-оол бирде өөрүп, бирде Ак-Довурак хоорайны, Кара-Даш дагларын эргилдир көрүп, ол хүнге чедир, Маадыр болган хүнүнге чедир, эрткен оруун эргий бодагылаан. Ооң сеткилинге чүү кирбейн, амыдыралының белен эвес оруктарынга чүү таварышпайн чорду дээр. Ындыг-даа болза, маадыр болу бээр боор мен деп бодал ооң сеткилинге черле кирбейн чораан. Төрээн чурт күш-ажылын бедии-биле үнелээн дээш өөрүшкү ооң хөрээн долуп, сеткилин чаагайы-биле хөлзедип турган.

Партия комитеди, комбинаттың дирекциязы, кады ажылдап турар эш-өөрү аңаа байыр чедирген. Культура ордузунга митинг-даа болган. Оон-моон телеграммалар-даа келгилээн.

КАЛДАР-ООЛ дөртен алды харлыында, Ак-Довуракка ажылдап келге-ле, он беш чыл болгаш Маадырның Алдын Сылдызын алган. Моон ап көөрге, алдарже орук дыка узун болган ышкажыл. Маадыр атты ол чүгле он беш чыл ажылдааш чедип алган дээр болза, шын-даа, шын эвес-даа болур. Шын, чүге дээрге тодаргай кылган иш дээш ону шаңнаан. Шын эвес, чүге дээрге ол маадыр болур мөзүзүн бүгү чурттап келген үезиниң иштинде каңнап келген. Шуйнуң Боом чурттуг кошкун араттың оглу он беш харлыында-ла күш-ажылчы намдарын эгелеп, балды, хирээ туткаш бызаңчылап турган.

Ол шеригге баргаш, бодун кончут төлептиг дайынчы, часпас адыгжы кылдыр көргүскен. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң Хабаровскиге болган чыыжынга база чораан. Сураглыг полководчулар Р. Я. Малиновский биле И. Х. Баграмян сугларны аңаа көрген.

— Кайызы-даа ийи холдарын кызыл пөстер-биле ораагылап алгылаан, калчан-кара аъттарлыг көстүп кээр улус чораан—деп, Калдар-оол Хертекович сактып чугаалаар. — Шериг албанын эки эрттирип турарывыс дээш олар бистерниң шуптувуска байыр чедирген. «Совет Эвилелинге бараан болуп тур бис!» деп хары угда чиртиледир харыылаан бис.

— Аңаа Тывадан кара чаастаан барганынар ол бе, чогум чүнү канчаар боор чүве-дир?

— Бодумнуң кезээмден чаастаан барган мен—деп, ол харыылады.— Хабаровскиге баарымга Тожу чурттуг Кол Оолак дээр кижи бар чораан. Оон-биле таныжып алган мен. Оон часпас адыгжыларның маргылдаазынга киришкен мен. Бир шарикти дээрже өрү салып үндүрүпкеш, «Боола!» деп командылаан. Чаңгыс ок-биле деже салыптым. Ооң соонда база сести улаштыр шак ынчаар бооладым. Ол дээш командылал черинден аас шаңналын алган мен ийин.

Калдар-оол Совет Армияның хүрээлелинге мага-бот-даа, сагыш-сеткил-даа талазы-биле улам быжыг кылдыр дадыгып, каңналып алгаш, төрээн Шуй хеминиң эриктеринче ээп чанып келген. Ол Шуйга элээн үр ажылдап турда, Ак-Довурактың тудуунуң дугайында чугаа-соот ол ынчаар дыргып апарган.

АНЫЯК ООЛ чаа черге барып ажылдаарын шиитпирлеп алган. Ак-Довурактың—хоорайның болгаш комбинаттың—тудуу эгелээ-ле үш чыл болган. Кылыр ажыл-даа эндерик. Калдар-оол тудугжу өөрү-биле кады чуртталга, амыдырал хандырылга, бүдүрүлге тудугларын кылчып, чайның дуваагай изиинде-даа, кыштың чыккылама соогунда-даа кызымак ажылдап турган. Оларның күш-ажылчы холдарының, быжыг тура-соруунуң ачызында чалыы хоорайның янзы-бүрү тудуглары хүн, ай, чыл келген тудум немежип кел чораан. Калдар-оолдуң бригадазы чүгле Ак-Довуракка эвес, харын-даа бүгү «Тыва тудуг» тресте мурнакчы кылдыр санатканындан бээр элээн хөй чылдар эрткен. Бир эвес тудуг материалдары-биле өйшаанда хандырып-ла турар болза, олар планын болгаш алган хүлээлгелерин үргүлчү ажыр күүседип турган.

— Хамык-ла ужур кандыг-бир тудугну дүрген-не доозарында эвес-ле болгай—деп, Калдар-оол Хертекович чугаалаар.—Кол-ла чүве ажылды шынарлыг кылырында. Далаш, тудуг кылырда буу-хаалаар чоруктуң ажыы биче. Ынчангаш кылыр ажылдың ужур-утказын, уг-шиин хамыкты мурнай угаан-медерелге, чүректе хандыр билип алгаш, кылып эгелээр херек.

— Тудуг ажылын бодуун, белен кылдыр көөр кижилер тургулаар-дыр бе?—деп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырындан айтырган мен.

— Ындыг элдептиг кижилер ам-даа эвээш эвес болдур ийин, олар тудугга, мээң бригадамга безин келгилеп турган. Хевирин бодаарга, кандыг-бир өөредилге черин кирип чадааш азы кандыг-бир ажылга таарзынмайн, маңаа келир. Боттары ажыы-биле чугаалавас-даа болза, тууйбу эптей салырда чүү боорул дээн ышкаш хөөн оларның ажылга хамаарылгазындан, аажы-чаңындан илдең. Шак ындыг ийи чаңгыс кижилер тудугга шоолуг ыяырынмас боор чүве. Чамдыктары изиг чайын, а өскелери башкы соок дүжүп орда-ла арлы бээр. А херек кырында тудугжунуң ижи, өске ажылдар дег, берге болгаш нарын. Изигде, соокта, өл-чаъстыгда болгаш хат-шуурганныгда тууйбу салырының тускай аргалары, тускай чажыттары бар. Ону үр чылдар тудуглар угаан-медерели-биле ажылдаан, дуржулгалыг ле, сагыш-сеткили-биле эки шиңгээдип алган боор.

ШЫНАП-ЛА Калдар-оол Хертековичиниң коллективинге кандыг кижилер турбады дээр. Үнүп-кирип турганнарының дугайында эвес, а коллективтиң кол өзээн тургузуп келген кижилерниң дугайында каш сөс.

«Эш-өөрүм эвес болза, мен маадыр атка кайын чедер мен»—деп, Данзырык маадыр оларның дугайында чугаалаар. Оон кады ажылдап келген өөрү Арапай Очур, Алдын-оол Күжүгет—Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары, орден-хавыялыг, алдар-аттыг кижилер апаргылаан. Бодунуң күш-ажылчы кокпазын ооң бригадазынга эгелээн Сыдаа Лүндүп ам тудугжунуң элээн каш тускай мергежилин шиңгээдип алган. Кажан аңаа «Хүндүлелдиң Демдээ» орденни тыпсып турда, ол шала сүрээдевишаан, мынча дээн: «Амыдыралымда чедип алганым бүгү-ле эки чүүлдер дээш хамыктың мурнунда мээң башкым, мээң улуг акым Калдар-оол Хертекович Данзырыкка четтирдим» дээр ужурлуг мен.

Данзырык кады ажылдап турган эш-өөрүнге эвилеңээлдек, оларның ажыл, амыдыралы дээш кезээде сагыш човап чоруур кижи. Ооң бригадазынга ажылдап турган херээжен дашчы ажылга ээзитизи дыңзыы берген кээр апарган. Бо канчап барган чоор дээш Калдар-оол ооң-биле чугаалажып, «орталанып көр, дуңмам» деп чагыг-сөзүн берген. «Моон соңгаар ынчанмас мен» деп аазаан хирезинде, элээн болганда база-ла ол чаңы кире берген. Ынчан Данзырык бригаданың херээжен кежигүннерин ооң-биле ажыт-чажыт чокка чугаалажырын сүмелээн. Демгизи аазаашкынын бергеш, база-ла уламчылай бээр болган.

Ынчаң ооң арагаже сундуга бергени дээш бригаданың бүгү кежигүннериниң ажык хуралын эрттирген. Чугаа-даа шыңгыы эрткен. Санал берген кижи бүрүзү эжин эдип-чазап аар дээш дыка-ла өөредиглиг сөстер чугаалаан. «Ам-на билдим. Моон соңгаар бо багай чаңчылымдан адырлып аарымны эш-өөрүм силерниң мурнуңарга хүлээнип тур мен. Меңээ бүзүреп көрүңер!»—деп дашчы херээжен сөзүн берген. Ооң соонда ол шынап-ла сөзүн ээлеп шыдаан.

КОММУНИСТ Калдар-оол Данзырык тудугжу болурундан аңгыда тудугжу-бригадир хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип келген. Бригадада чеже кижи бар болдур, ынча аажы-чаң, ынча өг-бүле, оларның салым-чолу бар. Ынчангаш кижи бүрүзү-биле бир янзы чугаа, тускай хөөн херек. Оларның күзел-соруун болгаш бүгү күжүн салдынган сорулганы күүседиринче мооңнеп, эп-найыралдыг коллектив кылып аары ындыг-ла белен эвес. Ак-Довуракка даштыкы чурттарның журналистери келгеш, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Данзырыктан «Силерниң бригадаңарның күжү чүдел?» деп айтырып-тыр.

— Бистиң күжүвүс кижилерде, оларның найыралында—деп, Калдар-оол Хертекович харыылаан.

Алдарже орукту нээрде кижиге кижилер дузалаар, оларның деткимчези, киржилгези херек ышкажыл. Тывалар чону чоорган деп аңаа чугаалажып чораан.

М. БАЙЫР-ООЛ,
«Шынның» тускай корр.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ТЕРГИИН НОМНАРЫ

Улуг Октябрьның 60 чылынга тураскааткан эң эки номнар талазы-биле Бүгү-эвилел конкурузунуң түңнелин үндүрген. Эң чараш ном дээш көрүлдеге чурттуң дыка хөй төп болгаш республикаларның ном үндүрер черлери, типографиялар киришкен. Ниити-биле көрүлдеге 357 үндүрүлгени кииришкен. Оларның үштүг бир кезии конкурстуң дипломнары-биле демдеглеткен.

СЭКП ТК-ның Политиздадынга белеткээш, А. А. Жданов аттыг бирги үлегерлиг типографияга парлаан «Ленин, партия, октябрь» деп чыындыны жюри онзалап демдеглээн. Эң тергиин деп мактаткан үндүрүлгелерниң аразында элээн хөй дылдарда парлаан ССРЭ Конституциязы (Үндезин Хоойлузу), Улуг Октябрьның декреттери, Коммунистиг партияның үндезилекчизи болгаш делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң баштынчызы В. И. Ленинниң чогаалдары кирген.

Совет үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйының, эртемниң, өөредилгениң, кадык камгалалының 60 чылынга тураскааткан даштыкы дылдарда парлаттынган номнар конкурстуң дипломнары-биле база шаңнаткылаан. Орус болгаш совет чогаалчыларының, чамдык чогаалдарының үндүрүлгелери эки деп мактаткан.

(СЭТА-ның корр.).

◆

БАЙЫРЛАЛ ДООЗУЛГАН

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чогаадылгазының бирги Бүгү-эвилел фестивалының лауреаттары—Россия Федерациязының улусчу театрларының болгаш театр коллективтериниң Москвага декадазы уран чүүл сонуургакчыларының улуг байырлалы кылдыр эрткен. Фестиваль декабрь 15-те ийи шии көргүзүлгези-биле доозулган. Рязань гарнизонунуң Офицерлер бажыңының улусчу театры А. Зактың болгаш И. Кузнецовтуң «Апрель үженниң часкы хүнү» деп драмалыг хрониказын, а Новосибирскиниң «Сибирьсельмаш» заводунуң Культура ордузунуң улусчу театрының бот-тывынгыр артистери—Ю. Германның «Сээн бараан болуп турар херээң» деп шиизин москвачыларга болгаш найысылалдың аалчыларынга көргүскен.

Россияның бот-тывынгыр театр байырлалынга Бүгү-эвилел фестивалының зоналарга болган түңнел көрүлделеринге киришкен үш чүс ажыг театрның эң дээрелери—республиканың чээрби беш коллективи киришкен. Оларның шуптузу солун болгаш жанрының талазы-биле янзы-бүрү шиилерни көргүскен. Киров, Тула, Омск, Ленинград болгаш Ростов областарының көдээ коллективтери, Челябинск болгаш Куйбышев областарда студентилерниң улусчу театрлары, Новосибирск, Липецк, Пермь хоорайларының болгаш Россия Федерациязының өске-даа черлериниң культура бажыңнарының коллективтери найысылалга оюн көргүскен.

(СЭТА-ның корр.).

В. Ермолаев

АЛДЫН ЧООС

Василий Семенович ажык сонга чанынга олурупташ, кажан-на чагаа чедип келирин бүдүү манааш, көдээ суурнуң элезиниң кудумчузунче карактарын өрүмнелдир көрүп олурган. Почтачы уруг көстүп келгеш, чагаа хавын көөргедир туткаш, мынча диген:

— Москваның бодундан чагаа чоруткан. Артында-ла албан чериниң өмүнээзинден чоруткан де, адыңар салыпкаш, хүлээп ап көрүңер.

Чагаа хавының даштында Революцияның Төп Музейиниң баскан таңмазын көрүп кааш, Василий Семенович эктин сирлеңнедир кыскылап, дыка-ла элдепсинген. «Төп Музейден мендиве чагаа ыдыпкы дег чүнү кылыпкан мен» деп боданган. Чагааның хавын камныы кончуг часкаш, баштайгы одуругну чүгүртү кыйгырып чоруй, белиннээн янзылыг алгырып дүжүрген:

—Сүлде-ле бо ыйнаан. алдын чоостуң ынаар канчап чеде бергени ол ирги?

Музей черинден чоруткан чагааның сөзү бо-дур: «Хүндүлүг Василий Семёнович! СЭКП-ның съездизинче белек кылдыр Силерниң чорутканыңар РСФСР-ниң 1923 чылын шуткуп куткан алдын чоозун Революцияның Төп Музейинче кезээ-мөңгеде кадагалап шыгжаар кылдыр дамчыткан-дыр. Дирекция чери өөрүп четтиргенин чүлдү-чүректиң ханызындан Силерге илередип тур. Каң-кадык боорунарны, кайгамчык чедиишкиннерлиг боорунарны күзеп тур бис. Хүлээп алырының актызын силерже чоруттувус. Силерниң чорутканыңар алдын чоостуң ук төөгүзүн коптарып бижээштиң, биске ыдыптып көрүңерем, дилээвис ол».

Чагааны хавынче катап супкаш, кадайының ханада азып каан чуруундува чиге көргеш, аяар сымыраанган:

— Ол-ла-дыр ийин, Аннушкам... Дыка хөй чылдарның дургузунда алдын чоосту мен-ден чажырып чорааным ол ышкажыл. Аажы-чаның кончуг мөзүлүг чораан-дыр. оон ыңай чүү деп чүү дээр!

Василий Семёнович шкаф иштинден улуг өртектиг алдын чүүлдер шыгжаар хензиг хапты ужулгаш, так адыштан ал-ла, сандайга олурувуткан. Эрткен өйнү сактып кээрге, сүртенчиг болган. Оон бээр бежен чыл чеде берген. Чээрби чылдар үези. Садыг-хүүлгениң ажылын башкарыкчызы дигеш. Василий Семёновичини Тыва Арат Республиказе чорудупкан. Ийи харлыг республика өске чурттар-биле кыжын шанактыг, чайын коптуг-компуг болгаш демир удазын дамчыштыр чугаалажып эргижар аргалыг турган. Тостостуң чыккылама соогу чиртип турда. Анна Ивановна-биле кады бирде шанактыг, бирде хаактыг чоруп чорааш, арттын-сынны ажылдыр Тывага чедип келгеннер.

Найысылал Кызылга чаңгыс борбак ийи каът бажың, чээрби шаа ыяш бажыңнар өглер-биле холуй тургулаан. Хоорайның чурттакчылары кижи бүрүзүнүң адын-сывын, оон туржук ада-иезиниң угун коптарып чугаалажыр турган. База катап көстүп келген хары кижини бир кончуг төрели чедип келген дег хүндүлеп уткуур, өглерже чалаттырып шайладыр, чурттаар черин айтып бээр, ижер-чиир ажын-чемин тыпчып бээр чаңныг улус турган.

Совет элчин чериниң болгаш Садыг төлээ чериниң ажылдакчылары дыка найыралдыг чурттап турганнар. Аныяк республиканың садыг-наймаан сайзырадыры, ажыл-агыйын хөгжүдери, культуразының одагларын тургузары—оларның хүндүлүг хүлээлгези боор турган. Анна Ивановнаның ажылдай берген школазында орус, тыва оолдар дээрге диңмирээр чүве. Тыва дыл билбестиң уржуундан, ооң кадында тыва бижик база чогуудан баштайгы үезинде тергиин бергедээн. Садыг ажылын кылып турган, Василий Семёнович база-ла бергелерге таваржып турган. Ашак-кадай сүмележкеш, тыва дылды оода чадаарда чугаалаптар кылдыр өөренир дигеш, совет элчин черинге тургускан бир бөлгүмге кирип алганнар.

Бир катап коллективтиң хуралынга элчин туруп келгеш, мынча диген:

— Силерниң араңарда хөгжүм ойнаарынга, ыр ырлаарынга, чечен чогаал чугаалаарынга сундулуг кижилер бар-ла болгай, эштер. Силерниң салым-чаяанныңарны таан дыка чажыргаш чоор бис, хоор чонга көргүзүп көрээлиңер. Кандыг деп бодаар силер?

Чүүлдүг санал болган. Бичии бажыңны септеп алгаш, клуб кылып алганнар. Ыр ырлаарлар, сам самнаарлар, чурук чуруурлар, театрга хандыкшылдыг кижилер эндерик берген. Клуб иштинге пианино көстүп кээрге, аңаа ойнаар кижи Василий Семенович болу берген. Ол душта Василий Семенович демги садыг төлээ чериниң бир ажылдакчызының кадайы стенографист Гульсара-биле душчу берген...

Эш-өөрү Гульсараны Гуля деп чассыдыр адагылаар. Гуля хамык өөрүн бодундува хаара тудуптар болгаш ооң киржилгези чокка чаңгыс-даа шии үнмес турган. Бир чыл эрткен. Хензиг клубтуң алдар-ады республикага дыргып тараан. Ол клубтуң шиизин көөр, хөгжүмүн дыңнаар, сам-таңцы тевер артистерин көрүксээн кижилер кожууннардан безин кээп турар апарган дивеспе. Кежээ дүшкенде, байыр-найыр хүннеринде ол клубтуң чоогунга аът бажы оргу, кижи бажы кизирт болу бээр, харын-даа эзерлиг шарылар безин эндерик апаар.

Октябрьның байырлалы чыгадып келгенде совет элчин Москвалап чораан чедип келген, чартык ай иштинде келбээн солуннарны, чагааларны тө каапкан. оон ынай эң солун чугааларны база дамчыдып келген. Байырлыг хуралга чап-чаа шуткуп куткан он акшаның алдын чоозун келгеннерге көргүскен.

— Бо болза советтиң бир-ле дугаар шуткуп куткан алдын чоозу-дур. Менээ бо чоосту тудускан ужуру болза, силерниң араңарда эң-не чепкейлиг кижини шаңназын деп сүмелээн чүве. Кымны дээр силер?

— Гуляны шаңнаар—дээш, шуптузу бадылай каапканнар...

Баштайгы ынакшыл баш-биле кады калыр. Василий Семенович бодунуң кадайы Анна Ивановнага хөлүн эрттир ынак чораан. Он чеди чылдың шуурганы хадып турар үеде олар таныжкан болгаш ол олчаан найыралдыг чурттай берген, чаа чуртталгазын туда берген. Боттары-ла үжүк-бижикке өөренип алгаш, бижик билбес чорукту узуткаарынга идепкейлиг киришкен, шаңнал бижик-биле шаңнаттырып-даа чорааннар. Шии бөлгүмүн тургускаш, кады артистежип-даа чорааннар. Чежемейниң-даа бергелерге таваржып чорза, оларның оруун дозар моондак турбаан. Доза келген доктарларны ажып эртип чорааннар...

Анна Ивановнаның төрүттүнген хүнүн таварыштыр чаңчыл болган шайлалганың кежээзин кылганнар, Орай дүне Василий Семенович келген аалчыларны бажыңнарынче тус-тузунда чедирип турган. Бир бажыңдан бир бажыңга чедир ырлап-шоорлап, ойнап-баштактанчып, черле канчаар хөөрежип турбады дээр. Гуляның бажыңы чоон теректерниң ындында, дыка озалаан черде турган. Хүндүскүнүң изиг халыыны дүне безин арыг иштинге чалыыпыт турган. Айның чаазы херелдерин сырый теректерниң аразы-биле саарып бадыргаш, черже ак энчеккилештир чадып турган. Ийи башка чарлы бергеш. канчап чурттаар бис?—дээнзиг айтырыгга, моорадыр шаптырыпкан чүве дег, ийи кижи дүвекиниң ыржымында ылым-чылым турганнар.

Көзенектиң дөрбелчин оюн чайыннаш диген.

— Бичии када маңаа тураалам — деп, Гуля чоон терективе көрнүп чугаалаан. — Бичии када туруп көрээл—деп, Гуля база катап чугаалааштың, хая көрнү берген: — Бис ийи моон соңгаар кажан-даа көрүшпес болдур бис ийин...

Хүн ашкаш. аал-кодан ээнзирей бергензиг апарган.., Чарлыышкынның хайынга кактырган ийи чүрек отка-көске өрттенген чүве дег кыптыгып турган.

Эрги шагның ханада азып каан шагы кың-кың кылынган... Василий Семенович оттуп келгеш, адыштан алганы хензиг хапты ажыдып көрген: Хаптың хилиң шаккан дүвүнде шуткумал чоостуң үр үеде шыгжаарга чыткан төгерик изи ойбаннадыр көзүлген. Ооң соонда кадайының беш чыл мурнунда-ла кыдырааштың бир арнынга бижээш, сый тудуп каан чагаазын катап-катап номчуп-ла олурган.

— Чүү деп чүү дээр, кандыг-даа чүвениң төнчүзү турар-дыр. Ах, Аннушкам! Хөөкүй Аннушкам! Сээң бижээн чагааңны согур душ боор тып алган ийик мен. Сээң чагааң номчувайн чыткаш, сээң кезээ-мөңгеде удуп чыдар чериңдиве аъттанып чорупкан болзумза, көңгүс өске чүве болур турган. Хары кижилер сээң менээ бижээн сөөлгү чагааңны кайын номчуурлар. Бо шуткумал дээрге бистиң өртемчейде совет күрүнениң бир-ле дугаар алдын чоозу дээрзин кым-даа билбейн барып болур турган.

«...Кежүп чорууруңуң мурнуу чарында Гульсаралыг кезектер сени бир кожуундува сургакчыладып үндүрүпкеннер. Гуля чедип келди. Кедергей сүрээдээр кижи-ле чорду. Чораан оаар чорутканым ол дээр чораан. Чугаа-соодувус үнмейн барган. Гуля байырлажып чарылды, мен ону бозагажанынга дээр үдеп кагдым. Оон ам Гуля мени хеп-хенертен кужактапкаш, аажок буруузунуп, чаш уруг дег, мени ошкап-чыттап, караанын чажын төге-төге, хөлчок чаңныр болган: мээ кырымче баък чүве чууй кагбайн көрүңер. Ооң соонда мыя бо хензиг хапты менээ тутсуп бергеш, ону сеңээ дамчыдып бээрин коргуп-сүртеп дилээр болган. Хүнзежир деп чүве кижилерде бир коргунчуг халап ол-дур. Ынчан Гуля чаа-ла чээрби бир харлап турган. Чараш-даа, аяныг-даа урут турган, мен дээрге хүннээшкинниң ээнинге алыскаш, миннир-билинмес турган мен, ам-даа болза, Гуляга кандыг-даа өршээл көргүзүп шыдавас-тыр мен. Ашаам сенден шак бо алдын чоосту дөртен ажыг чыл дургузунда чажырып келген мен. Чалы чараш чоруур шаамда тып алган аскым-кежиимниң хензиг кезиин-даа болза, камгалап-кадагалаар күзелдиг чорааным ол-дур. Мен ол хензиг хаптың аскын ажытпаан мен, ооң иштинде чогум чүнү шыгжааның билбезим аргажок, чырык чер кырынга тыныыг чыткаш, ол хаптың аскын ажытпас-даа мен. Өштүн өжүнде өршээл бербес мен. Өскерликчи чорукка өршээл турбас. Хайыралыг эжимге кажан-кезээде хапылажып, ынакшаан чүректиг кижи болза, мээн бодаан бодалымны билип каап болур ыйнаан».

М. КЕНИН-ЛОПСАН
очулдурган.

Чаа шүлүктер

ЫНДА-ХААЯ ТӨРЭЭН ЧЕРГЕ...

Ында-хаая төрээн черге чедип келгеш,
Ындынаныщ, чашкы шаамны сактып кээр мен.
Човаг билбес апай-чаштың оранынче
Чорук кылып, албан-биле келген дег мен.

Чычааным харам чокка бо-ла дораан
Шывык аътка солуй мунгаш ыдыптар мен.
Шагда бир-ле чараш-даштан каастап тиккен
Сайзанаамче садырадып ынай боор мен.

Сыгыр-сыгыр, чүскүк хаайлыг эштеримниң
Шыжылашкан үннери ынчан дыңналып кээр.
— Бээр келем, чүге чиде бердиң—дижип,
Мени кый деп, оруум уткуй маңнажыптар.

Сайзанактың ээлери чажыттарым
Саваи турар шывык аъттан дүжүрүп ап,
Өскен черге ынакшылды долдур куткан
Өндүр улуг кундаганы сөңнеп келир.

Төндүр дыңнап четтикпээним тоолдар-даа,
Төдү ырлап доослааным ырылар-даа,
База катап шуурганнаалдыр куттула бээр
Байгы ботту чаагай сеткил бүргей алыр.

Чашкы шаамның делегейин эргип алгаш,
Чоруум чогаап, сеткил ханган ээптер мен.
Чалгынымга чаа чүглер немешкен дег
Чогаалымга чараш үнер кыңгыражыр.

Е. ТАНОВА.

«Ярославна» дээр улустуң нептереңгей танцы ансамбли бот-тывынгыр уран чүүл чогаадылгазының фестивальдарының чаңгыс удаа эвес лауреады. Чоокта чаа ансамбль кончуг солун программаны белеткээн, ону Соңгу чүк демир-оруунуң ажылдакчыларынга, кара хөрзүннүг эвес черниң көдээ ажыл-ишчилеринге көргүзер.

Ярославльдың кыстары Румынияга чедиишкинниг оюн көргүзүп чораан. оларның уран чүүлүн Москвага, Ригага, Печорага, Воркутага магадап көрген.

ЧУРУКТА: «Орус гармонь» деп танцыны ойнап турары.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.

Кызылда уругларның музыка школазында аныяк композиторлар бөлгүмү ажылдаа-ла 4 чыл боор турар. Ында өөренип турар бичии композиторлар чогаадылга ажылының эге базымнарын кылып, этюд, сонатина хевирлиг чүүлдерни бижип турар апарганнар.

ЧУРУКТА: аныяк композитор Лена Кузьминаның сураглыг чогаалчы А. Бартонуң «Мишка», «Честек-кат» деп сөстеринге бижээн аялгаларын ойнап орары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Айтырыңар, харылап бериэли

ХООЙЛУНУҢ НЕГЕЛДЕЗИН САГЫЫР

«Мен 1976 чылдың январь 20-ден эгелеп Саглы ортумак школазынга ажыл-агый удуртуп ажылдап кирген мен. Ынчангаш 1976 чылда ээлчеглиг шөлээмни хоойлу ёзугаар ол чылдың декабрь 20-де алыр турган мен. Ук шөлээмни алыр дугайында билдириишкинни школа директорунга кииреримге янзы-бүрү чылдагааннар-биле чылзып келген. Ынчалза-даа шөлээмни алган мен.

Ам бо 1977 чылдың шөлээзин алыр дээримге, 7 ай болгашла шөлээ алыр эргең чок дээш чөпшээреведи. Ажылчын кижи ийи дугаар чылында чылдың кайы-даа үезинде ап болур деп билир мен, а бистиң коллективте шуут дедир болуп турарынга таарзынмадым»—деп бижээш, ооң ужуруң тайылбырлап бээрин Д. С. Ооржак дилээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүнү, юрист С. А. Дорсаттың тайылбырын моон адаанда парладывыс.

РСФСР-ниң Күш-ажыл дугайында хоойлуларының кодекизиниң 73 чүүлүн ёзугаар ажылчын, албан-хаакчылар чыл сайында ээлчеглиг шөлээни администрацияның болгаш ук черде турар профэвилел комитединиң дугуржуп турган тургусканы графикте айыткан үеде ажыглаар.

Графикте тургускан хүүсааны сагыыры администрация черинге-даа, ажылдакчы кижиге-даа албан болур.

Бир эвес ажылдакчыны бо чылын шөлээледип чорудары албан, организация, бүдүрүлге чериниң таарымчалыг ажылдарынга шаптыктаар хире апаар болза, ажылдакчының бодунуң чөпшээрели-биле болгаш база профэвилел комитеди-биле дугурушканы ёзугаар шөлээни дараазында чылче шилчиткеш, дараазында чылдың ээлчеглиг шөлээзинге кадып болурун РСФСР-ниң Күш-ажыл дугайында хоойлуларының кодекизиниң 74 чүүлүнде чурумчуткан.

Школаның администрациязы чери ажылдакчыга шөлээни чогуур үе-шаанда бербейн база ажылдакчының чөпшээрели болгаш профэвилел комитединиң дугуржулгазы чок черге узамдыктырып, чылзып турган болза, ынчан күш-ажыл хоойлузун каржызы-биле үрээни ол болур.

РСФСР-ниң Күш-ажыл дугайында хоойлуларының кодекизиниң 71 чүүлү ёзугаар ажылдакчы кижи ажылга киргени баштайгы чылда шөлээни 11 ай ажылдаан соонда алыр, дараазында чылдарның шөлээзин тургускан график ёзугаар чылдың кайы-даа үезинде ап болур. Ынчангаш ажылдакчы бир календарьлыг чыл иштинде ийи удаа шөлээже үнүп болур.

Бир эвес школаның администрациязы ажылдакчы кижи бир календарьлыг чылда ийи катап шөлээлеп болбас деп санап турар болза, хоойлунуң негелдезин чедир билбейн турар-дыр.

телевидение

ДЕКАБРЬ 18-ТЕ.
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—**«Зарядкаже, үнүңер!»**
10.30—**«Будильник».**
11.00—**«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!».**
12.00—**«Телеэкранда эң баштай». «Емеляның аас-кежиИ».** Уругларның Төп театрының шиизи. «Шортаның айыткалыбиле» деп орус улустуң тоолун ёзугаар.
13.30—**«Көдээ дугайында бир шак».**
14.30—**«Музыкалыг киоск».** Э. Беляева дамчыдылганы чорудар.
15.00—**«Музейлер болгаш делгелгезалдары-биле».** Кукрыниксылар ның ажылдарының делгелгези.
15.35—**«Чүгле фокустар».** Цирк программазы.
15.55—**«Киевтиң күрүне хореография училищезиниң сургуулдарының концерти.**
17.00—**«Делегей панорамазы».**
17.30—**Улусчу музыканың концерти.**
18.00—**«Известия» солуннуң шаңналы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. Швецияның шилиндек командазы — «Квебек нордикс» (Канада).** В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда—медээлер.
20.15—**«Незнайка болгаш ооң оңнуктеринин ужуралдары».** Хөй сериялыг телемультфильм. 7-ги серия—**«Агаарга аян-чорук»**.
20.30—**«Кино аян-чоруктарының клуву».** Журналист О. К. Игнатьев дамчыдылганы чорудар.
21.30—**«Лириктиг аялгалар».** Музыкалыг программа.
22.00—**«Известия» солуннуң шаңналы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң шилиндек командалары. 1-ги оюн.** В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.
23.00—**«Үе».** Информастыг программа.
23.30—**«Известия» солуннуң шаңналы дээш хоккейге делегей маргылдаазы.** В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. **ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң шилиндек командалары. 2-ги. 3-кү оюннар.**
00.40—Документалдыг телефильм.
00.50—01.00—Медээлер.

ДЕКАБРЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—**Эртенги гимнастика.**
10.30—**«Тоол аалдап келген». «Хар кадын».** Мультфильм. РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьеваның эге сөзү.
12.05—**«Дириг амытаннар оранында».** Н. Н. Дроздов дамчыдылганы чорудар.
13.05—16.00—Чапсар.
16.00—**«Сээн күш-ажылың—сээң бедииң».** Кинопрограмма.
17.00—**«Ном. Үе. Номчукчу».**
КЫЗЫЛДАН
17.30—**«Байкал кырында рельстер».** Телефильм.
17.45—Телемедээлер (**орус** дылга).
17.55—**«Силерниң океаныңар».** Телефильм.
18.15—**«Хөй-ниити амыдыралының экраны».** Дамчыдылга.
18.40—Телемедээлер.
18.55—Мультфильм.
19.00—**Норильскиниң телевидение студиязының программазы.** Норильскиниң телестудиязының ажылдакчылары: редактор В. Безверхий, режиссер А. Чарноцкий болгаш кинооператор Ю. Ковтун олар дамчыдылгада киржип турарлар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.15—**«Делегейниң улустарының чогаадылгазы».**
20.45—**«Ужуралдарлыг фильм экраны». «Өлүг сезон».** Уран-чечен фильм. 1-ги, 2-ги сериялар.
23.00—**«Үе».** Информастыг программа.
23.30—**ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Д. Гнатюктуң концерти.**
00.15—00.40—**«Дистанция».** Документалдыг телефильм. Төнчүзүнде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.30—**«ГТО маршта».**
18.15—**Ф. Липс ойнаар (баян).**
18.45—**«Авазының школазы».**
19.15—**«Юбилейлиг чылды шалыпчы күш-ажыл-биле доозар».** Запорожье областың ажылчы чоннары рапорттап турлар.

КЫЗЫЛДАН

20.00—**«Ужудуушкун».** Мультфильм.
20.10—**«Элээди уруглар болгаш хоойлу».** Дамчыдылга.
20.40—21.05—**«Сээң бажыңың черде».** Телефильм.

АГААР

Бөгүн республикага быскап хар чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3-7 метр четер. Агаарның температуразы мурнуу-барыын районнарга 18-23, өскелеринге 12-17 градус соок болур.

Кызылга база хар чаар. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 21-23, хүндүс 14-16 градус соок.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ДЕКАБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Балыглаңган куштар» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.50, **«Ынакшылдың шылгалдазы»** (2 сериялыг) 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды. 9.00, **«Хамык ужур акызында»** 10.20, 12.00, 13.40, 15.20, **«Амыдыралче путевка»** 17.00, 19.20, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Назы четпээннер» 11.00, 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Үнелиг эртине шыгжаан хөл» 10.00, 12.00, **«Зита биле Гита»** (2 сериялыг) 14.00, **«Кара рактың аспаанда»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ДЕКАБРЬ 19-ТА.

«НАЙЫРАЛ»: «Стамбулга болган херек» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 17.10, 18.50, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, **«Балыглаңган куштар»** 10.50, 12.40, 19.10, 21.00, **Киноклуб: «Элээдилер болгаш хоойлу»** 15.00, 17.05 шактарда.

«ВОСТОК»: «Боттуң саналы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Амыдыралче путёвка» 15.00, 17.00, 19.00, 20.40 шактарда.

Тыва респотребсоюзтуң Кызылда садыг баазазы склад эргелекчилерин, чудурукчүлерни ажылче чалап тур. Ажылче албан автобузу-биле баар.
Баар чериниң адрези: Тайбың кудумчузу 13.
9 шактан 18 шакка чедир.

Садып алыкчыларның кичээнгейинге

Ак өңнүг, аскында кызыл дөрбектиг, 0.5 литр хемчээлдиг болгаш ногаан өңнүг, эгиниг, 0.5 литр хемчээлдиг арага шилдерин дараазында пунктуларга хүлээп алырын **Кызылдың аъш-чем садыы** чарлап дыңнадып тур:

№ 2 хүлээп алыышкын пунктузу—№ 13 магазинниң чанында (Восток остановка).
№ 3 —»— № 18 магазинниң девискээринде (алгы заводу).
№ 4 —»— № 22 магазинниң девискээринде (Кирпичная кудумчузу 2).
№ 5 —»— № 42 магазинниң девискээринде (3-кү АТБ)
№ 6 —»— Медицина мугулдуру № 1.
№ 7 —»— № 15 магазинниң девискээринде.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдыстериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. Чагыг № 289.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия садыгның талазы-биле болгаш ном эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01660